

تحلیل پیامدهای ژئوپلیتیکی منابع مشترک نفتی بین ایران و عراق

سید محمد تقی رئیس السادات^{*}

۱- دکتری جغرافیای سیاسی، پژوهشگر مرکز مطالعات آفریقا دانشگاه تربیت مدرس

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۲۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۷/۶

چکیده

بیشتر میادین نفت و گاز مشترک در خلیج فارس واقع شده‌اند که یکی از کم عمق‌ترین دریاهای جهان به شمار می‌رود. منطقه غرب آسیا و حوزه خلیج فارس در حال تجربه تنش‌های ژئوپلیتیکی بی‌شماری است. از نظر تاریخی، این میادین نفتی مشترک منبع اختلاف و تنش هستند که به جنگ‌هایی نیز منجر شده است. ایران دارای ۱۵ میدان مشترک نفتی با عراق می‌باشند. پژوهش حاضر با عنوان تحلیل پیامدهای ژئوپلیتیکی منابع مشترک نفتی بین ایران و عراق به دنبال پاسخ به این سؤال است که منابع نفتی مشترک ایران عراق چه نقشی در روابط دو کشور دارد؟ همچنین برای بررسی عنوان پژوهش از روش توصیفی-تحلیلی و تکنیک دیمتل بهره گرفته شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد متغیرهایی مانند رقابت منطقه‌ای، توسعه یک جانبه میادین نفتی مشترک، همکاری نزدیک اقتصادی، اختلافات منطقه‌ای، رشد اقتصادی ایران و کاهش اثر تحریم‌ها، شرکای تجاری متفاوت، اختلاف در جذب سرمایه‌گذاری خارجی، عدم توانایی ایران در سرمایه‌گذاری، همگرایی ژئوپلیتیکی در تنگه هرمز، سرمایه‌گذاری مشترک، بی‌ثباتی در دیپلماسی اقتصادی و ... در منطقه نشان‌دهنده تعامل بالا و ارتباط سیستمی قوی با سایر متغیرها هستند. با اتکا به تحلیل‌ها، به نظر می‌رسد ضروری است که ایران با تحلیل دقیق موقعیت موجود و با توجه به پیش‌بینی‌های کارگشا درباره آینده درصدد توسعه روابط با عراق بر بیاید و ضمن تلاش برای حفظ سهم و ثروت خویش در مخازن

* Email: std_raissadat@gmail.com

مشترک و سرمایه‌گذاری خارجی در صنعت نفت خود در راستای تبدیل تهدیدات احتمالی به فرصت‌های جدید برآید و با ایجاد همکاری زمینه تأمین منافع حداکثری را مهیا کند.

واژگان کلیدی: ژئوپلیتیک، میدین مشترک نفتی، ایران و عراق

مقدمه

اصطلاح ژئوپلیتیک نخستین بار در سال ۱۸۹۹ توسط دانشمند علوم سیاسی رودلف کلین ابداع شد. (Berryman, 2012: 531) این آغاز نقطه‌ای بود که سیستم بین‌المللی را با توجه به تغییرات مهم و اجتناب ناپذیری که در آن رخ می‌داد به بازی بین قدرت‌های بزرگ جهانی متصل نمود و پیامدهای سیاسی بین‌المللی را با توجه به خصوصیات جغرافیایی دولت‌ها و مکان‌های نسبی آنها بررسی کرد. (Osterud, 1988) در تعریفی که از سوی هاگان^۱ ژئوپلیتیک به عنوان سیاست قدرت مطرح شده است (Altunışık, 2010: 15) در واقع این علم به دنبال تجزیه و تحلیل تعاملات بین چشم اندازهای جغرافیایی و فرایندهای سیاسی است که بتواند فرایندهای سیاسی پویا را شناسایی نموده و میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آنها را بررسی نماید. (Cahnman, 1943: 56) در بیان دیگر می‌توان گفت، ژئوپلیتیک عبارت است از دانش شناخت، کسب، بهره‌برداری و حفظ منابع جغرافیایی قدرت در مناسبات فروملی، ملی، منطقه‌ای و جهانی. به بیانی دیگر، ژئوپلیتیک دانش طراحی و بازبینی استراتژی‌های بازیگران جهت دستیابی به منافع و اهداف مبتنی بر منابع جغرافیایی قدرت است. (جان‌پرور، ۱۳۹۶: ۲۹)

در این بین انرژی به عنوان یکی از منابع جغرافیایی قدرت محسوب می‌گردد که بازیگران سیاسی به دنبال دستیابی به آن در راستای اهداف و منافع خود هستند. اهمیت انرژی به عنوان یک محرکه اصلی برای فعالیت‌های اقتصادی و منبعی برای رشد محسوب می‌گردد که می‌تواند امنیت بین‌المللی و ثبات سیاسی کشورها را نیز تحت تأثیر خود قرار دهد. (Olayele, 2015: 29) تا حد زیادی می‌توان بیان نمود که بسیاری از مناقشات منطقه‌ای معاصر مبتنی بر انرژی در میان کشورهای تولید کننده، ترانزیت و بازار است که معماری امنیت انرژی جهانی را تعیین می‌کند. بسیاری از کشورهای در حال توسعه در راستای رسیدن به توسعه و پیشرفت وابسته به منابع انرژی و منابع نفت هستند. براساس گزارش آژانس بین‌المللی انرژی (IEA) انتظار می‌رود تقاضای جهانی برای انرژی

¹ Hagan

هیدروکربنی تا سال ۲۰۳۵ افزایش می‌یابد زیرا همچنان اقتصاد در کشورهای نوظهور به رشد خود ادامه می‌دهد.

یکی از مناطقی که کشورهای در حال توسعه با شدت بالایی در حال رشد و توسعه هستند منطقه خلیج فارس است. این منطقه بیش از ۶۰ درصد منابع نفتی را به خود اختصاص داده است؛ (OPEC, 2018) بنابراین توجه به موقعیت استراتژیک منطقه خلیج فارس در بحث انرژی حائز اهمیت است. بسیاری از تولیدکنندگان نفت در منطقه خلیج فارس اقتصادهای در حال توسعه‌ای دارند که آنها را در برابر فشارهای ژئوپلیتیک خارجی آسیب‌پذیرتر می‌کند. آنها وابسته به نفت هستند و از این رو دارای اقتصاد شکننده می‌باشند که در برابر بی‌ثباتی بیرونی و داخلی آسیب‌پذیر می‌شوند. (Olanipekun, 2020: 2) از نظر سیاسی نیز بسیاری از این کشورها با بحران‌های داخلی به دلیل فساد و بی‌ثباتی سیاسی روبرو هستند. در این بین شوک‌های قیمت نفت، درآمدهای نفتی، درگیری‌های سیاسی بر سر رانت‌های اقتصادی و مناقشات بر سر کنترل منابع باعث ناآرامی‌های ژئوپلیتیکی می‌شوند. در این بین حوزه‌های مشترک انرژی به عنوان منابع مشترک مرزی که کشورها به دنبال کنترل آن هستند. یکی از قطب‌های تعیین‌کننده دیپلماسی انرژی بین کشورهاست. در واقع بهره‌برداری و مدیریت منابع فرامرزی چالش‌های مهمی را برای همه ذی‌نفعان ایجاد می‌کند. (Guo, 2012: 40) نقش ایران با ۲۸ میدان مشترک نفت و گاز در خاورمیانه، بیشترین قطب انرژی جهان و بزرگترین منبع نفت و گاز، بسیار تعیین‌کننده است. در میان همسایگان ایران، عراق با بیشترین تعداد میدان‌های مشترک از اهمیت بالایی برخوردار است. پس از دهه‌ها رابطه پرتنش و یک جنگ فاجعه‌بار ۸ ساله از سال ۱۹۸۰ تا سال ۱۹۸۸، روابط ایران و عراق از زمان سقوط صدام در سال ۲۰۰۳ بهبود یافته است. (Ashwarya, 2017: 3) متعاقباً، زمانی که حکومتی به رهبری شیعیان قدرت را در عراق به دست گرفت همکاری در بخش نفت و گاز بین دو کشور تقویت شد. همزمان با این اقدامات جمهوری اسلامی ایران به دنبال تغییر سیاست سنتی ضد ایرانی در بغداد بود. هدف ایران این بود تا نظم منطقه‌ای که حول محور شورای همکاری خلیج فارس می‌چرخید را به نفع خود تغییر دهد و به نوعی توازن قوا را در منطقه ایجاد نماید. (برزگر، ۱۳۹۲: ۹۴)

به گزارش آژانس اطلاعات انرژی آمریکا (USEIA)، ایران چهارمین ذخیره بزرگ اثبات شده نفت خام جهان و دومین ذخیره بزرگ گاز طبیعی را در اختیار دارد. به همین ترتیب، عراق دارای پنجمین ذخیره اثبات شده نفت خام و دوازدهمین ذخیره اثبات شده گاز طبیعی جهان است. ایران

و عراق نزدیک به ۳۰۰ میلیارد بشکه (بیل) نفت و ۱۳۰۰ تریلیون فوت مکعب (tcf) گاز طبیعی تا سال ۲۰۱۵ دارا بوده‌اند. (USEIA, 2015, 2016) در این بین میادین مشترک نفتی ایران و عراق شامل ۱۲ میدان است که مهمترین آنها عبارتند از: میدان مشترک نفتی آذر، میدان مشترک آزادگان، میدان یادآوران، میدان نفت شهر (در عراق با نام میدان نفت خانه)، میدان دهلران (در عراق با نام میدان ابوغریب)، میدان پایدار غرب (در عراق با نام میدان فکه) به طور کلی ایران و عراق با توجه به ائتلاف‌های منطقه‌ای و سیاسی خود در موضوع بهره‌برداری از میادین مشترک نفتی روند یکسانی را در پیش نگرفته‌اند. به عنوان مثال در بحث برداشت از میدان نفتی آزادگان به عنوان بزرگترین میدان نفتی اکتشافی جهان در ۳۰ سال گذشته هنوز به توافقات و همکاری‌هایی در این بعد نرسیده‌اند. این موضوع هنگامی حائز اهمیت می‌گردد که کشور عراق به دنبال استراتژی افزایش تولید روزانه نفت باشد که این عامل می‌تواند بهره‌برداری بیشتر از منابع نفتی مشترک با ایران را در اولویت تصمیم‌گیری‌های سیاسی مقامات عراقی قرار دهد. از سویی دیگر با توجه به تحریم‌های نفتی ایران از سوی غرب و مشکلاتی که کشور در عرضه نفت به بازارهای جهانی دارد، این موضوع می‌تواند زمینه‌ساز تنش‌ها و چالش‌های سیاسی، امنیتی و استراتژیکی بین دو کشور گردد. این میادین می‌توانند در صورت برداشت‌های نامناسب و خارج از عرف، رقابت ژئوپلیتیکی در انتخاب سرمایه‌گذاران نفتی، میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (Wolfe, 2012) و زمینه‌ساز تنش و هزینه‌های نظامی برای هر دو کشور باشند و در مقابل اگر شیوه مناسبی از برداشت منابع مشترک در پیش گرفته شود، می‌تواند زمینه‌ساز روابط مستحکم اقتصادی، فرهنگی و سیاسی نیز باشد. ضمن اینکه میادین مشترک و همکاری در بحث برداشت در منطقه می‌تواند بستر ساز امنیت مرزهای دو کشور و تأمین امنیت در حوزه انرژی و اقتصاد باشد. بنابراین سؤال اصلی تحقیق بدین صورت مطرح می‌گردد که پیامدهای ژئوپلیتیکی منابع مشترک نفتی بین ایران و عراق چه مواردی هستند؟

مبانی نظری و مفهومی تحقیق

ژئوپلیتیک انرژی

مطالعه «ژئوپلیتیک» ابتدا برای به تصویر کشیدن رابطه بین جغرافیا و سیاست (بین‌المللی) دولت‌های امپریالیستی غربی ایجاد شد. (Ivleva & Tänzler, 2019: 15, Overland, 2019: 43) زمانی که جنگ سرد و استعمارزدایی بر سیاست جهانی مسلط شد، ژئوپلیتیک رقابت بین ایالات

متحده و اتحاد جماهیر شوروی را برای نفوذ و کنترل بر دولت‌ها و منابع استراتژیک توصیف کرد. امروزه، ژئوپلیتیک متعارف به طور خاص به «کاوش و توضیح نقش عوامل جغرافیایی (مانند موقعیت سرزمینی و/یا دسترسی به منابع) در شکل‌دهی سیاست ملی و بین‌المللی توجه ویژه‌ای دارد. (Högselius, 2019: 7) حوزه ژئوپلیتیک انرژی به شدت تحت تأثیر تفکر ژئوپلیتیک مرسوم قرار گرفته است. (Lehmann, 2017: 15) برای مثال، برادشاو (۲۰۰۹)، ژئوپلیتیک انرژی را به عنوان «تأثیر عوامل جغرافیایی، مانند توزیع مراکز عرضه و تقاضا، بر اقدامات دولتی و غیردولتی برای اطمینان از عرضه کافی، مقرون به صرفه و قابل اعتماد تعریف کرد. رقابت بر سر دسترسی به سوخت‌های فسیلی، به ویژه نفت، یکی از اجزای اصلی بسیاری از تحلیل‌های ژئوپلیتیکی از زمان شوک‌های نفتی دهه ۱۹۷۰ بوده است. ژئوپلیتیک به بررسی مناقشات و تنش‌ها بر سر مناطق نفت‌خیز جهان مانند خلیج فارس، خزر و قطب شمال یا نقاطی مانند تنگه هرمز پرداخته است. بعداً، تنش‌ها بر سر گاز طبیعی بین اتحادیه اروپا و روسیه را نیز شامل شد. (Overland, 2015) برخلاف ماهیت جهانی بازارهای نفت و گاز طبیعی، بازارهای زغال سنگ عمدتاً داخلی باقی می‌ماند؛ بنابراین زغال سنگ کمتر مورد توجه دانشگاهی قرار گرفته است. اکنون، یک دستور کار تحقیقاتی در مورد ژئوپلیتیک انرژی‌های تجدیدپذیر در حال ظهور است. این امر مستلزم آن است که انرژی را متنوع‌تر تشخیص دهیم و نشان می‌دهد که چگونه ویژگی‌های ژئوتکنیکی منابع مختلف انرژی می‌تواند پیامدهای سیاسی داشته باشد. (Criekemans, 2011, 2018;37, Scholten & Bosman, 2016: 275) با این وجود، بسیاری از این مطالعات به طور مستمر در رویکردهای متعارف دولت محور و واقع‌گرایانه به ژئوپلیتیک (انرژی) ریشه دارد. شولتن (۲۰۱۸)، برای مثال، فقط «روابط انرژی [تجدیدپذیر] بین ایالتی را در نظر می‌گیرد، در حالی که رقابت قدرت بزرگ بر سر دسترسی به مکان‌های استراتژیک و منابع طبیعی» را بررسی می‌کند. (Vakulchuk et al., 2020: 122)

ژئوپلیتیک نفت

ژئوپلیتیک و نفت برای مدت بسیار طولانی در هم تنیده شده‌اند. ژئوپلیتیک - یا تلاشی که توسط یک دولت برای پیشبرد منافع سیاسی و اقتصادی خود در خارج از کشور متعهد می‌شود - یک قرابت طبیعی با نفت دارد؛ زیرا نفت برای عملکرد اقتصادهای مدرن و ارتش به دلیل اینکه فقط در

مناطق خاصی از جهان یافت می‌شود ضروری است. برای بیش از یک قرن، دولت‌های قدرت‌های بزرگ اطمینان از عرضه کافی نفت را ضروری دانسته‌اند تا نیازهای ملی را برآورده سازند و در مواقع بحران و درگیری، از چنین عرضه‌ای برای دشمنان خود خودداری کنند. با توجه به اینکه بسیاری از منابع اصلی نفت جهان خارج از مرزها قرار دارد، رهبران قدرت‌های بزرگ مدت‌هاست که به دنبال اعمال کنترل بر (یا نفوذ در) مناطق نفت خیز هستند. این عامل منجر به مبارزه شدید برای تسلط بر این مناطق شده است. پدیده‌ای که به بهترین وجه به عنوان ژئوپلیتیک نفت توصیف می‌شود. (Yergin, 1992: 5) از بسیاری جهات، ژئوپلیتیک نفت ویژگی‌هایی را که در ابتدا از خود نشان می‌داد، حفظ کرده است. وارد کردن خود به سیاست جهانی قبل و در طول جنگ جهانی اول با بکارگیری تانک‌ها، هواپیماها و جنگ با سوخت نفت، برای جنگ بسیار مهم شد؛ بنابراین دسترسی مطمئن به نفت به یک هدف اصلی نظامی تبدیل شد. این به نوبه خود، اهمیت بالا یا استراتژیک مناطق نفت خیز را روشن کرد و حفاظت یا تسخیر آنها را یک هدف اصلی نظامی از آن زمان تاکنون، در نظر داشته است. کشورهای مصرف‌کننده نفت برای به دست آوردن و حفظ موقعیت‌های نفوذ در مناطق عمده نفتی تأکیدی دارند. همچنین، بسیاری از منابع کلیدی تأمین، دور از وطن یا مناطق اصلی درگیری قرار دارند، ژئوپلیتیک نفت همچنین بر کنترل مسیرهای ترانزیتی که برای انتقال نفت استفاده می‌شود، مانند مسیرهای نفتی تأکید کرده است. این ویژگی‌های ژئوپلیتیک نفتی همچنان به امور جهانی شکل می‌دهد. ایالات متحده - اکنون در جهان مصرف‌کننده و واردکننده پیشرو نفت - یک ارتش بزرگ در خارج از کشور ایجاد کرده است که دستگاهی برای تضمین حمل و نقل ایمن نفت خارجی به بازارهای بین‌المللی و استفاده از قدرت در چندین موقعیت برای از بین بردن تهدیدات این جریان است. (Michael, 2004; 3) مانند دوران پس از جنگ جهانی اول، قدرت‌های بزرگ به رقابت برای نفوذ در مناطق عمده تولید کننده نفت ادامه می‌دهند و برای رسیدن به این اهداف ابزارهای مختلفی در اختیار دارند. (Michael, 2008: 4)

میادین مشترک نفت

هنگامی که منابع طبیعی در محدوده مرزهای بین‌المللی قرار می‌گیرند، انگیزه‌های رقابتی بین کشورها می‌تواند منجر به استخراج بیش از حد شود. (Munro, 1990; 23, Bailey et al., 2010; 14,) (Hannesson, 2011: 25) بسیار شبیه تراژدی کلاسیک عوام (Hardin, 2009: 6)، از آنجایی

که از مزایای استخراج منابع به صورت جداگانه بهره مند می‌شود، اما چون هزینه‌های بهره‌برداری بیش از حد به طور جمعی تقسیم می‌شود، انگیزه کمی برای کشورها وجود دارد که سهم منصفانه خود را از منابعی که چندین مورد را در برمی‌گیرد، استخراج کنند. کشورهایی که به این منابع فرامرزی دسترسی دارند، انگیزه‌ای برای کسب منافع اقتصادی موجود به صورت استراتژیک دارند، بنابراین برداشت بیش از حد صورت می‌گیرد و این منبع بیش از حد مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد. اکوسیستم‌های طبیعی از تقسیمات سیاسی و جغرافیایی سرپیچی می‌کنند. آنها با بی‌توجهی و بدون نگرانی از این تقسیم‌بندی‌ها و ترسیم‌ها وجود دارند. در نتیجه، بسیاری از اکوسیستم‌های طبیعی در قلمروها و تقسیمات سیاسی مختلف قرار دارند. منابع طبیعی فرامرزی را می‌توان به طور رسمی به عنوان مواد خام با ارزشی که در حالت اولیه خود بدون دخالت و ابتکار انسان رخ می‌دهد، تعریف کرد. (Beyene and Wadley, 2004: 3) بنابراین، برای قرار گرفتن در محدوده اصطلاح «منبع طبیعی فرامرزی»، یک منبع باید چیزی باشد که هم گرانبها و هم دست نخورده توسط انسان باشد. افزودن صفت فرامرزی بیشتر نشان می‌دهد که چنین منابع طبیعی بین دو یا چند دولت مشترک است. نمونه‌ای از این، یازده سفره آب مشترک بین ایالات متحده و مکزیک در امتداد مرزهایشان است، به ویژه آنهایی که بین سن دیگو و تیخوانا، کوئینکا باخا دل ریو و کلرادو، سونویتا و پاپاگوس، لوس میمبرس و لوس پالماس یافت می‌شوند. سایر منابع طبیعی فرامرزی شامل اقیانوس‌ها، رودخانه‌ها، دریاچه‌ها، تالاب‌ها، ذخایر شکار، مرتع برای دام، حیات وحش و مناطق حفاظت‌شده، کوه‌ها و نفت و گاز هستند. (Bankobeza, 2017: 14)

روش تحقیق

با توجه به اینکه ژئوپلیتیک مفهومی سیستمی و یکپارچه است، برای تعیین روابط علت و معلولی بین متغیرها از تکنیک دیمتل بهره گرفته شد. هدف تکنیک دیمتل شناسایی الگوی روابط علی میان یک دسته معیار است. این تکنیک شدت ارتباطات را به صورت امتیازدهی مورد بررسی قرار داده، بازخورها توأم با اهمیت آنها را تجسس نموده و روابط انتقال‌ناپذیر را می‌پذیرد. پایه روش دیمتل بر اساس این فرض بنا شده که یک سیستم شامل مجموعه‌ای از معیارهای $C = \{c_1, c_2, \dots, c_n\}$ است و مقایسه زوجی روابط میان آنها می‌تواند به وسیله معادلات ریاضی مدل شود. این تکنیک برای ساختن و تحلیل مدل‌های ساختاری مرتبط با روابط علی و معلولی پیچیده میان عوامل یک

مسأله است. بدین منظور پرسشنامه مقایسات زوجی در اختیار ۵۰ محقق در رشته‌های جغرافیای سیاسی، علوم سیاسی و ژئوپلیتیک قرار گرفت.

یافته‌های تحقیق

ذخایر نفت ایران

ایران پنجمین تولیدکننده بزرگ نفت خام در اوپک در سال ۲۰۲۱ و سومین تولیدکننده بزرگ گاز طبیعی در جهان در سال ۲۰۲۰ و دومین دارنده ذخایر بزرگ گاز طبیعی در سال ۲۰۲۱ بود. در پایان سال ۲۰۲۱، ایران ۲۴ درصد از ذخایر نفت خاورمیانه و ۱۲ درصد در جهان را به خود اختصاص داد. (Oil & Gas Journal, 2021) علیرغم ذخایر فراوان، تولید نفت خام ایران از سال ۲۰۱۷ سقوط کرده است زیرا بخش نفت چندین سال است که در معرض سرمایه‌گذاری کم و تحریم‌های بین‌المللی بوده است. اگرچه ایران یکی از اعضای اوپک است، اما از کاهش تولید طبق توافق اوپک پلاس معاف است؛ زیرا تولید نفت خام این کشور در نتیجه تحریم‌ها محدود شده است.

تولید نفت خام ایران در سال ۲۰۲۰ در نتیجه این تحریم‌ها و تأثیرات اقتصادی همه‌گیری جهانی کووید-۱۹ به پایین‌ترین حد خود در ۳۰ سال اخیر رسید. به دلیل افزایش تقاضای جهانی نفت، تولید در سال ۲۰۲۱ اندکی افزایش یافت. اگرچه تحریم‌ها بر صادرات نفت این کشور پابرجا بود، اما ایران در سال ۲۰۲۱ نفت خام بیشتری را عمدتاً به چین ارسال کرد. اگر تحریم‌ها برداشته شوند، تولید نفت خام ایران می‌تواند به ظرفیت کامل بازگردد که EIA آن را ۳,۷ میلیون بشکه در روز ارزیابی می‌کند. مذاکرات غیرمستقیم مربوط به برنامه هسته‌ای ایران بین ایالات متحده و ایران در آوریل ۲۰۲۱ آغاز شد و تا سپتامبر ۲۰۲۲ ادامه دارد. اقتصاد ایران در مقایسه با بسیاری از کشورهای دیگر خاورمیانه از تنوع نسبی برخوردار است، اما صادرات نفت و سایر مایعات منبع قابل توجهی از درآمد دولت است. کل درآمدهای صادراتی در سال ۲۰۲۱ در نتیجه افزایش قیمت جهانی نفت و افزایش کل صادرات مایعات نفتی ایران از سال ۲۰۲۰ افزایش یافته است. بانک جهانی برآورد می‌کند که افزایش قیمت نفت در سال ۲۰۲۲ باعث افزایش بیشتر درآمدهای ایران خواهد شد. اقتصاد ایران در سال ۲۰۲۱ حدود ۱۱,۶ کوادریلیون واحد حرارتی انرژی اولیه بریتانیا را مصرف کرد که این کشور را به بالاترین مصرف‌کننده انرژی در خاورمیانه تبدیل کرد. گاز طبیعی و نفت

تقریباً کل مصرف انرژی اولیه ایران را تشکیل می‌دهند و انرژی‌های آبی، زغال‌سنگ، هسته‌ای و انرژی‌های تجدیدپذیر غیرآبی بقیه سهم را تشکیل می‌دهند.

ذخایر نفت عراق

عراق (عراق فدرال و دولت منطقه‌ای کردستان) پس از عربستان سعودی دومین تولیدکننده بزرگ نفت خام در اوپک است. این کشور دارای پنجمین ذخایر بزرگ اثبات شده نفت خام جهان با ۱۴۵ میلیارد بشکه است که ۱۷ درصد از ذخایر اثبات شده در خاورمیانه و ۸ درصد از ذخایر جهانی را شامل می‌شود. تولید نفت خام عراق از سال ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۹ به میزان ۱,۷ میلیون بشکه در روز افزایش یافت و میانگین آن در سال ۲۰۱۹ به ۴,۷ میلیون بشکه در روز رسید که بالاترین رقم در طول یک سال است. در سال ۲۰۲۰، تولید نفت خام عراق به کمتر از ۴,۱ میلیون بشکه در روز کاهش یافت. عراق داوطلبانه تولید نفت خام خود را در سه ماهه دوم سال ۲۰۲۰ کاهش داد تا از توافق اوپک پلاس پیروی کند. از آنجایی که اعضای اوپک پلاس کاهش قابل توجه تولید در سال ۲۰۲۰ را معکوس می‌کنند، تولید نفت خام عراق در نیمه اول سال ۲۰۲۲ به طور متوسط به حدود ۴,۴ میلیون بشکه در روز افزایش یافت. این برآوردهای تولید شامل نفت خام تولید شده در منطقه نیمه خودمختار شمال شرق است. در عراق که توسط دولت اقلیم کردستان (KRG) اداره می‌شود. بانک جهانی تخمین می‌زند که ظرفیت تولید نفت خام عراق تا اواسط سال ۲۰۲۲، ۴,۶ میلیون بشکه در روز بوده است که نسبت به ۴,۸ میلیون بشکه در روز در سال ۲۰۲۰ کاهش یافته است. زیرساخت‌های صادراتی در پایانه‌های نفتی جنوب محدود است و پروژه‌های میانی اغلب به دلیل سرمایه‌گذاری ناکافی به تعویق می‌افتد و موانع بوروکراتیک افزایش تولید نفت عراق از نیمه دوم سال ۲۰۲۰، ظرفیت مازاد این کشور را تا اواسط سال ۲۰۲۲ به کمتر از ۲۰۰۰۰۰ بشکه در روز کاهش داد.

پیامدهای ژئوپلیتیکی مثبت منابع مشترک نفتی بین ایران و عراق

با توجه به منابع عظیم نفت و گاز، هر گونه همکاری بین ایران و عراق در بخش انرژی هیدروکربنی برای هر دو کشور سودمند است؛ زیرا به آنها یک موقعیت متمایز در بازار انرژی، به ویژه، به عنوان تقاضا از طرف اقتصادهای آسیایی با رشد بالا داده است. تعامل ایران و عراق در بخش نفت و گاز

بر سه حوزه است: (۱) ابتکارات برای استفاده از نفت مشترک یا فرامرزی میدان‌هایی که مخازن آنها از مرزهای ملی عبور می‌کند، (۲) توسعه مشترک خطوط لوله نفت و گاز؛ و (۳) توافق در مورد مسائل مربوط به قیمت بالای نفت و افزایش تولید است. هر دو کشور میدین نفت و گاز بسیاری را که در طول ۱۵۰۰ کیلومتر پراکنده شده‌اند، دارند که از پایین‌ترین نقطه آبراه شط العرب تا مرز با ترکیه در کوه‌های دالانپر مشترک هستند. (Khatinoglu, 2014)

از نظر تکتونیکی، هر یک از این میدان‌ها یا مخازن بخشی از یک بلوک زمین‌شناسی واحد که در مرز بین‌المللی قرار دارد می‌باشند. در مواقعی که میدان‌های مرزی نامیده می‌شوند، به درجه بالایی از هماهنگی بین دولتی برای اطمینان از اینکه هیچ یک از آنها به ذخایر دیگری آسیب نمی‌رسانند و نه به سهم حق دیگری تجاوز می‌کند نیاز دارند. زمینه‌های مشترک ممکن است از بین برود و یا تا حدی توسعه یافته یا بیش از حد توسط هر یک از طرفین استخراج شود. کارشناسان می‌گویند، اگر یک طرف به توسعه منابع مرزی با سرعتی کمتر از آن ادامه می‌دهد با این حال، همسایگان، خطر از دست دادن ذخایر قابل توجهی را به همراه دارد، زیرا نفت باقی مانده و گاز موجود در یک مخزن به طور طبیعی به سمت مورد بهره‌برداری بیشتر حرکت می‌کند. (Kakhki, 2010) برخلاف سایر مواد معدنی، نفت به عنوان مایع می‌تواند از یک طرف مرز به طرف دیگر حرکت کند، اغلب تنها راه حل عادلانه بهره‌برداری مشترک است. (Khoradpir, 2010) در ادامه به بیان پیامدهای ژئوپلیتیکی مثبت میدین مشترک نفتی بین ایران و عراق پرداخته شده است:

۱. همکاری نزدیک اقتصادی

رهبران تازه منتخب عراق در دوران پس از صدام برای مذاکره در مورد مسائل اساسی، از جمله امنیت مرزی و پروژه‌های مشترک انرژی اقدامات قابل توجهی انجام دادند. ایده ساخت خط لوله بین عراق و ایران توسط ابراهیم وزیر نفت عراق در دیدار بحرالعلوم با بیژن زنگنه وزیر نفت ایران در سفر او به تهران در دسامبر ۲۰۰۳ مورد بحث قرار گرفت. (Cordesman, 2005, USEIA, 2004) دولت انتقالی ابراهیم الجعفری که نخست وزیر عراق از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۰۶ بود آن را پیگیری کرد. در ژوئیه ۲۰۰۵، جعفری در رأس هیئتی از مقامات عراقی برای دیدار با مقامات ایران از جمله مقام معظم رهبری آیت الله سید علی خامنه‌ای حضور پیدا نمود. تفاهم‌نامه برای ساخت خط لوله‌ای که به نفت خام عراق اجازه می‌دهد، از میدین نفتی در منطقه جنوب بصره برای فرآوری

در پالایشگاه ایران و تأسیسات آبادان در جنوب غربی ایران استفاده شود، بین دو طرف امضا شد (Howard, 2007; Camp, 2005). علاوه بر این، ایران به عراق اجازه می‌دهد تا نفت خام را از طریق جزیره خارک که ترمینال واردات محصولات پالایشی از طریق بندر ایران ماهشهر صادر کند. (Kordsman and Al-Rodan, 2015) در جریان سفر مالکی به ایران در اوت ۲۰۰۷، توافقی در این زمینه حاصل شد طرح سوآپ - نفت خام از بصره و فرآورده‌های نفتی منتقل می‌شود که در ۸ نوامبر ۲۰۰۷ نهایی شد. (Katzman, 2007) آنها یک سیستم خط لوله دوقلو را پیش بینی کردند. یکی از این خطوط ۳۲ اینچ و به طول ۵۳ کیلومتر برای انتقال ۳۵۰ هزار بشکه نفت خام عراق از بصره به پالایشگاه آبادان و خط لوله ۱۶ اینچی به طول ۸۳ کیلومتر برای انتقال ۱۵۰۰۰۰ بشکه در روز فرآورده‌های نفتی تصفیه شده از پالایشگاه آبادان به بصره بودند. (Shana, 2007)

۲. سرمایه‌گذاری مشترک

موضوع میادین فرامرزی از اولویت‌های دولت عراق بود. می‌توان از این موضوع پی برد که مدیرکل نفت و اداره توسعه میدان‌های فرامرزی از امور اقتصادی سفارت ایالات متحده درخواست کرد که زمین شناس برای برگزاری سمینار دو جلسه‌ای و میزگرد برای کارکنان در مورد واحدسازی میدان نفتی برای کارکنان وزارت دفاع سخنرانی نمایند و بحث‌هایی را در مورد مسائل میدانی و میادین نفت مشترک، ملاحظات تجاری و اقتصادی، و نگرانی‌های حقوقی ملی و بین‌المللی ارائه دهد. (WikiLeaks, 2007) دیدارهای مقامات عراقی و ایرانی در سال ۲۰۰۹ به مذاکرات کمک کرد. این موضوع مورد توجه قرار گرفت و از مارس همان سال، تلاش شد یک توافق نامه واحدسازی مدل برای بهره‌برداری از میادین فرامرزی ارائه شود. (WikiLeaks, 2009) یک گروه تخصصی ایران و عراقی در زمینه میادین نفتی فرامرزی در ژوئیه ۲۰۰۹ (WikiLeaks, 2010) به دنبال یادداشت تفاهم ۱۵ ژوئیه (MoU) در مورد مدیریت میادین نفتی فرامرزی و مسائل دوجانبه انرژی راه‌اندازی شد.

قراردادی بین شرکت ملی نفت ایران (NIOC) و شرکت دولتی نفت میسان عراق تحقیقات، آموزش، و خدمات حفاری منعقد شد. (دوریان، ۱۳۸۸) بر اساس این تفاهم‌نامه‌ها، به نظر می‌رسد ایران و عراق در سه مسأله سرمایه‌گذاری در میادین نفتی مشترک: (۱) سرمایه‌گذاری مستقیم، (۲) دادن سهم هر کشور در سرمایه‌گذاری؛ و (۳) واگذاری میدان به یک شرکت بی طرف برای توسعه

به توافق رسیده‌اند. (Frasco, 2011) در این بین رئیس کمیسیون مشورتی نخست وزیر (و وزیر سابق نفت) تامیر غضبان این ایده را که اختلاف بر سر مرز مذاکرات را متوقف می‌کند، رد کرد و گفت در حالی که دولت ایران مدعی است که برای یک توافق اتحاد آماده است، «آنها این کار را نمی‌کنند». وی گفت: در این بین توسعه میادین فرامرزی حتی در صورت عدم توافق بین دو کشور می‌تواند ادامه یابد. او بیان نمود که دستیابی به یک توافق رسمی راه حل بهتری خواهد بود، اما به گفته او، «این کار به سطح بیشتری از بلوغ نیاز دارند». لیث، مدیر کل حقوقی، در جلسه ۱۷ ژانویه با وزارت نفت دولت الشاهر به امبافس گفت که از فکا ناامید شده است. حادثه میدان نفتی که در آن نیروهای ایرانی برای مدت کوتاهی یک ایرانی را اشغال کردند پرچم بر فراز چاه شماره ۴ فکا با ادعای وجود آن در خاک ایران اشاره نمود و متذکر شد که پیشرفت در بحث در زمینه های مرزی عقب نشینی کرده است.

۳. رشد اقتصادی ایران و کاهش اثر تحریم‌ها

افزایش همکاری در بهره‌برداری از این منابع، ضمن برقراری رابطه پایدار و مستحکم اقتصادی، به آرامش سیاسی در امتداد مرزهای مشترک دو کشور کمک خواهد کرد؛ موضوعی که علاوه بر انتفاع اقتصادی دو کشور، زمینه‌های بروز اختلافات مرزی را تا مدت‌ها کاهش می‌دهد و به ثبات بیشتر در مرزهای مشترک کمک می‌کند، زیرا هر دو کشور تأمین منافع بلندمدت اقتصادی خود را در گرو ایجاد فضای آرام در مرز مشترک با همسایه خود می‌بینند. (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۴) از سویی، هماهنگی و همکاری در میادین مشترک از آسیب‌پذیری دو کشور در برابر بی‌ثباتی‌ها و تحریم‌ها می‌کاهد. اگر مدیریت میادین کامل به کشور همسایه سپرده شود، این امید است در صورتیکه فروش نفت ایران تحریم شود، عراق بتواند به نیابت از ایران نفت میدان مشترک را به فروش برساند و عواید ناشی از آن را به ایران منتقل کند. عراق نیز، در جایگاه کشوری که در معرض بی‌ثباتی است، از سپردن میادین مشترک به ایران سود می‌برد. اگر بی‌ثباتی در عراق فراگیر شود، ایران از میدانی که مدیریت آن به او سپرده شده است محافظت خواهد کرد و این امکان را دارد که عواید ناشی از فروش را به دولت عراق انتقال دهد. (شالباف و دیگران، ۱۳۹۴) حل اختلافات یا همکاری بر سر میادین مشترک می‌تواند دریچه‌ای برای حل دیگر اختلافات و زمینه‌ساز همکاری‌های بیشتر طرفین در زمینه انرژی یا دیگر حوزه‌ها شود. همکاری در میادین

مشترک زمینه برخی ضررهای اقتصادی و ریسک‌های امنیتی را رفع می‌کند و حتی برخی از روش‌های همکاری موجب کاهش آسیب‌پذیری شرکا از خطرهای اقتصادی و امنیتی می‌شود.

۴. همکاری‌های علمی و فنی بین دو کشور

از حوزه‌های همکاری دو کشور می‌توان در مسائل فنی مهندسی دانست. باتوجه به اینکه عراق در حال توسعه صنایع نفت و گاز خویش است و به حضور گروه‌ها و شرکت‌های فنی برای راه‌اندازی و استخراج از میادین مربوط نیاز دارد، ایران باید از فرصت فراهم شده استفاده و در حوزه فنی مهندسی با این کشور همکاری کند. عرصه همکاری را می‌توان در آموزش و پژوهش در حوزه‌های مربوط به نفت و گاز و انتقال تجربیات محقق کرد. بنابراین، می‌توان با برگزاری دوره‌های دانش‌افزایی و آموزشی برای متخصصان عراقی، علاوه بر ایجاد اعتماد در آنها، زمینه همکاری‌های دیگر را فراهم کرد. در همین زمینه و در دیدار وزرای نفت ایران و عراق در اسفند ۱۳۹۵، تفاهم‌نامه‌ای بین دو کشور به امضا رسید که به موجب آن ایران انتقال تجارب نفتی خود را در اختیار عراق قرار دهد و اعطای تعدادی بورسیه به منظور دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد در رشته‌های بالادستی نفت و گاز در دانشگاه‌های ایران به عراقی‌ها داده شد. برنامه‌ای که شرکت ملی حفاری ایران باتوجه به کادر مجرب، توان علمی و تخصصی و داشتن آموزشگاه حفاری در زمینه اجرای عملیات حفاری، مهندسی برق، مکانیک، و سیالات تعدادی از کارآموزان شرکت حفاری عراق را آموزش دهد و گواهینامه‌های بین‌المللی صادر کند. بر اساس توافق میان دو شرکت (ملی حفاری ایران و عراق)، پس از آموزش، همکاری‌ها در بخش‌های نظارت بر عملیات حفاری با هوا، حفاری فرو تعادلی، حفاری جهتدار، کنترل فوران، HSE، سیمانکاری، اسیدکاری، و لوله مغزی سیار در دستورکار قرار گرفته است.

۵. گسترش دیپلماسی انرژی

از آنجا که ایران و عراق هر دو عضو اثرگذار اوپک و دارای منابع نفت و گازند، هرگونه همکاری و همگرایی درباره نفت بین دو کشور می‌تواند تأثیر مثبتی در صنعت منطقه‌ای و بین‌المللی نفت داشته باشد. عضویت ایران و عراق در اوپک می‌تواند از عوامل تأثیر گذار در روند همگرایی نفتی آنها باشد. از مهمترین همکاری‌های دو کشور در این سازمان کنترل میزان تولیدات است که این مسأله می‌تواند در روند قیمت‌گذاری نفت در بازار جهانی تأثیر چشمگیری داشته باشد و در کاهش

و افزایش قیمت جهانی نفت مؤثر باشد. عملکرد در جایگاه میانجی در روابط با سایر کشورها نیز می‌تواند در راستای تقویت دیپلماسی انرژی قرار گیرد. با توجه به روابط حسنه عراق با جمهوری اسلامی ایران، نقش آفرینی‌های این کشور به مثابه میانجی می‌تواند به تسهیل روابط ایران و کشورهای عربی، به خصوص عربستان، در اوپک بر سر قیمت نفت و میزان تولیدات هر کشور بینجامد، که تاکنون با چالش مواجه بود. (دیپلماسی ایرانی، ۱۳۹۳)

۶. همگرایی ژئوپلیتیکی در تنگه هرمز

انتقال خطوط نفتی عراق به خاک ایران از عوامل تأثیرگذار در فرایند همگرایی روابط دو کشور است. انتقال خطوط لوله‌های نفتی عراق به داخل ایران باعث افزایش صادرات نفتی عراق به کشورهای آسیای میانه و همسایگان شرقی ایران و به ویژه کاهش هزینه صادرات نفتی عراق از طریق خلیج فارس به سایر نقاط جهان می‌شود. در راستای انتقال خطوط نفتی عراق به داخل ایران، این دو کشور تاکنون درباره صادرات نفت عراق از طریق بصره و احداث خط لوله انتقال نفت عراق به خرمشهر و آبادان مذاکره کرده‌اند. درباره انتقال نفت از کرک و کنیزگفت و گوهایی انجام و مقرر شد برای احداث یک خط لوله از کرکوک به تنگه نفتی در ایران با هدف صادرات نفت عراق، مشاوره بین‌المللی را به منظور تعیین توجیه اقتصادی و فنی این طرح به کار گیرند. درخواست بغداد برای ایجاد خط لوله انتقال نفت عراق از بصره به آبادان و خارک در جنوب و جنوب غرب ایران و انتقال خط لوله نفت کرکوک به کرمانشاه در غرب ایران و تبریز (شمال غرب ایران) و سپس به کشورهای خارجی مورد توافقات اولیه واقع شده است. (المان یتور، ۱۳۹۵) از سوی دیگر، براساس گفته مقام اقلیم منطقه کردستان، ایران و دولت منطقه کردستان در شمال عراق توافقنامه‌ای را امضا کردند که ایران سه تا چهار میلیون لیتر نفت خام فرآوری شده به ازای دریافت نفت کوره به کردستان عراق صادر می‌کند. بر این اساس، می‌توان گفت صادرات نفت عراق از بنادر و جزایر نفتی ایران قدرت برتر تنگه هرمز در جایگاه مهم‌ترین و استراتژیک‌ترین تنگه نفتی جهان و از نقاط اشتراک این دو کشور را بیشتر به اثبات می‌رساند.

پیامدهای ژئوپلیتیکی منفی منابع مشترک نفتی بین ایران و عراق

معمولاً میداین نفت و گاز تحت مالکیت مشترک دو یا چند کشور هستند که اغلب چالش‌های مختلفی را به همراه دارد. شور و اشتیاق خاصی در مورد نیاز به تمرکز بر استخراج از چنین میدان‌هایی وجود دارد، زیرا شرکت‌های بین‌المللی انرژی اغلب برای رقابت برای قراردادهای استخراج سخاوتمندانه دعوت می‌شوند. ایران ۲۶ میدان نفتی و گازی را با همسایگان خود به اشتراک می‌گذارد، اما به دلیل کمبود سرمایه‌گذاری فنی و مالی در سال‌های گذشته، ایران نتوانسته است مقدار رقابتی نفت را از این میداین استخراج کند. این امر منجر به استثمار آنها توسط همسایگان ایران شده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که حدود ۲۰ درصد از ذخایر شناخته شده نفت و ۳۰ درصد از ذخایر گاز طبیعی ایران در میداین مشترک است. ایران تاکنون تنها توانسته از ۱۰ میدان از این ۲۶ میدان استفاده کند. علیرغم افزایش بهره‌وری در این زمینه‌ها به ویژه در پارس جنوبی و خلیج فارس دولت نتوانسته است سرمایه و فناوری خارجی مورد نیاز برای رقابت با همسایگان را از نظر تدارکات کسب کند، از این رو با چالش‌هایی روبرو است.

۱. توسعه یکجانبه میداین نفتی مشترک

ایران و عراق در حالی که در حال کار بر روی راه‌هایی برای آغاز توسعه مشترک هستند، سرمایه‌گذاری‌های جداگانه در بخش‌های خود در زمینه‌های فرامرزی دارند. مقامات عراقی به ویژه در مورد توسعه میدان‌های مشترک خودمختار و یکجانبه گرا بوده‌اند. برای مثال، غضبان فهمیده بود که «توسعه میدان فرامرزی می‌تواند حتی در صورت عدم توافق بین دو کشور توسعه یابد و به جلو حرکت کند.» (WikiLeaks, 2010) وزارت دفاع عراق عمداً در دوره‌های اولیه مناقصه / صدور مجوز در ژوئن و دسامبر ۲۰۰۹ برای توسعه میدان نفتی گروه میسان، ابوغراب و فکه که در دور اول به مناقصه گذاشته شده بودند، وارد ایران شد. میدان نفتی بدره در استان واسط و مجنون در استان بصره بخشی از دور دوم مناقصه میدان گازی سیبا در بصره بود که برای توسعه در دور سوم صدور مجوز در سال ۲۰۱۰، در مرز ایران و عراق قرار دارد. تحریم‌های اقتصادی، عدم دسترسی به فناوری پیشرفته، سرمایه ناکافی و بی‌میلی شرکت‌های نفتی غربی برای سرمایه‌گذاری در ایران توسعه میداین نفتی مشترکی که جمهوری اسلامی بر آن تکیه کرده است را کند نمود. به عنوان مثال، در آگوست ۲۰۱۲، نفت و گاز اروندان وابسته به شرکت ملی نفت ایران قراردادی به ارزش ۱۳۵ میلیون

دلار با شرکت مهندسی و ساخت فرا ساحل ایران (IOEC) برای توسعه میدان نفتی اروند در جنوب غربی که با عراق مشترک بود را امضا کرد. پیش‌بینی شده است تولید این میدان تا ۲۰۰۰۰ بشکه پس از اتمام فاز اول باشد (Shafaq Akhbar, 2012; Trend,). در دسامبر ۲۰۱۴، ایران ۱۵,۲ میلیارد دلار برای توسعه میادین نفتی مشترک با عراق برای افزایش تولید نفت خام به میزان ۵۵۰,۰۰۰ بشکه در روز و دستیابی به آن به این کشور اختصاص داد. هدف پیش‌بینی شده ۵,۷ میلیون بشکه در روز تا سال ۲۰۱۸ بوده است. (Khalil, 2014)

۲. تولید و برداشت بیش از اندازه

در این بخش به بررسی میزان تولید و برداشت دو کشور از میادین نفتی مشترک پرداخته شده است: (۱) ذخایر میدان نفتی بدره در سمت عراق حدود ۳ بشکه تخمین زده می‌شود. این میدان توسط گازپروم نفت، که مالک آن نیز می‌باشد، اداره می‌شود. ۳۰ درصد از سهام این پروژه با مشارکت کوگاس (۲۲,۵ درصد)، پتروناس (۱۵ درصد)، شرکت نفت ترکیه (TPAO؛ ۷,۵ درصد)، و شرکت اکتشاف نفت عراق - (OEC) به نمایندگی از دولت عراق ۲۵ درصد سهم است. گازپروم نفت اعلام کرد در سپتامبر ۲۰۱۴ این میدان به ظرفیت تولید رسیده بود و ۱۵۰,۰۰۰ بشکه در روز نفت خام از طریق خط لوله اصلی عراق و سامانه انتقال آن به پایانه صادراتی بصره در خلیج فارس تحویل می‌شد. تولید این میدان تا سال ۲۰۱۷ به ۱۷۰,۰۰۰ بشکه در روز افزایش یافت. در بخش ایرانی مرز صنایع نفت ایران و شرکت ساختمانی (OIEC) قراردادی به ارزش ۱,۹ میلیارد دلار با یک کنسرسیوم ملی به سرپرستی شرکت مهندسی و توسعه سروک آذر (SAED Co) برای توسعه این حوزه منعقد شد. در مارس ۲۰۱۵، شرکت عامل اعلام کرد که استخراج آزمایشی نفت از میدان‌های مشترک/ فرامرزی عراق با ایران با موفقیت انجام شده بود. (USEIA, 2015)

(۲) میدان نفتی مجنون عراق یکی از غنی‌ترین میدان‌های نفتی جهان با ذخایر ۲۳ تا ۲۵ بشکه و ذخایر قابل بازیافت ۱۲,۸ بشکه است. (offshoretechnology.com) میدان را به دلیل وجود بیش از حد نفت در یک منطقه محدود مجنون (دیوانه) نامیدند. در سال ۱۹۷۵ توسط براس پترو (پتروبراس برزیل)، به عنوان بخشی از مثلث بزرگ رومیلا کشف شد. در سال ۲۰۰۹، پس از صدور مجوز دوم عراق برای تولید نفت، یک قرارداد ۲۰ ساله امضا کرد. این قرارداد با رویال داچ شل و پتروناس مالزی برای توسعه میدان شل بود که ۴۵ درصد سهام را به عنوان اپراتور اصلی دریافت

کرد و پتروناس ۳۰ درصد و ۲۵ درصد باقیمانده به شریک دولتی عراق، شرکت نفت میسان تعلق می‌گیرد. (Alic et al., 2014) شل در آوریل ۲۰۱۴ اعلام کرد که سطح تولید نفت را که به طور متوسط ۲۱۰۰۰۰ بشکه در روز است افزایش داده است. کنسرسیوم تولید ۱,۸ میلیون بشکه نفت در روز را هدف خود قرار داد. (Europetrole, 2014)

۳) میدان نفتی آزادگان، بر اساس گزارش USEIA، بزرگترین کشف نفت ایران در ۳۰ سال گذشته بوده است. این میدان سومین میدان نفتی بزرگ جهان با منابع قابل بازیافت حدود ۶ بشکه است. (USEIA, 2014) شرکت ملی مناطق نفت خیز جنوب ایران (NISOC) یکی از زیرمجموعه‌های شرکت ملی نفت ایران است. اپراتور فعلی میدان ایران قرارداد آزادگان جنوبی را برای توسعه میدانی به اینپکس ژاپن در سال ۲۰۰۱ امضا کرد. در اکتبر ۲۰۰۹، شرکت ملی نفت ایران قراردادی به ارزش ۲,۵ میلیارد دلار با این شرکت امضا کرد. CNPC ظرف ۵۲ ماه ۳۲۰۰۰۰ بشکه در روز نفت تولید می‌کند و در نهایت آن را به ۶۰۰۰۰۰ بشکه در روز افزایش داد. پس از ۴ سال، شرکت چینی که تنها حفاری انجام داده بود و دو چاه از ۱۸۵ چاه اولیه برنامه‌ریزی شده را تحویل داد و دلیل کندی کار را نیز به سرمایه‌گذاری و محدود به علت تحریم‌های ایالات متحده آمریکا نسبت داد. پس از اینکه CNPC درخواست‌های مکرر برای تسریع پروژه را نادیده گرفت، وزارت نفت ایران در آوریل ۲۰۱۴ قرارداد توسعه میدان را فسخ کرد. (Faucon, 2014)

۴) میدان نفتی یادآوران با مقادیر زیادی گاز طبیعی همراه است و دارای یک نرخ تولید پیش بینی شده ۶۰۰۰ بشکه در روز است که شرکت دولتی نفت جنوب عراق در نوامبر ۲۰۱۳ اعلام کرد. عراق هنوز در مرحله حفاری از چاه‌های خود در یادآوران است و هنوز وارد فاز تولید نشده است. مطالعات اولیه میدان نفتی یادآوران ظرفیت این میدان را ۱۷ بشکه، اما اکتشافات بعدی این رقم را به حدود ۳۴ بشکه افزایش داد. این منبع نفتی قابل استحصال ۳,۲ بشکه است. یک قرارداد ۲ میلیارد دلاری برای توسعه میدان بین چین پترولیوم و شرکت (Sinopec Chemical Corporation) و PEDEC در نوامبر ۲۰۰۷ امضا شد. (Moran, 2010, Pedec.ir, n.d.; Walt, 2009) ایران ۵۰۰۰۰ بشکه در روز نفت حداقل از ژانویه ۲۰۱۵، از بخشی از میدان خود تولید کرده است که آن را به تنها میدان مشترک در آن تبدیل می‌کند که تولید ایران بیشتر از تولید کننده دیگر است. برای توسعه در سه فاز، این میدان دارای خروجی پیش بینی شده است ۸۵۰۰۰ بشکه در روز در فاز اول و ۱۸۰۰۰۰ بشکه در روز در فاز دوم است. پیش بینی می‌شود در هر سه فاز ۳۰۰۰۰۰ بشکه

در روز تولید کند. عملیات حفاری در ۵۵ حلقه چاه نفت در میدان قبلاً تکمیل شده و پروژه ۹۵ درصد پیشرفت داشته است. با توجه به سینوپیک (Financial Tribune, 2015)

(۵) نفت خانه اولین میدان نفتی شناخته شده عراق است که در سال ۱۹۲۳ کشف شد. شرکت نفتی که در آنجا فعالیت می‌کند به همین نام است و در سال ۱۹۲۴، زمانی که چاهی با روش‌های مدرن حفر شد، تولید اولیه ۱۰۰۰ بشکه در روز از سال ۱۹۲۵ تا دهه ۱۹۸۰ بود که در جنگ عراق و ایران ویران شد. شرکت نفت (NOC) عراق به عنوان بهره بردار، تنها در این میدان ۶۰۰۰ بشکه نفت در روز از چاه‌های خود استفاده می‌کند، در حالی که قادر به تولید ۱۶۰۰۰ بشکه است (Ekurd Daily, 2006) با این حال، از سال ۲۰۰۳، ناامنی داخلی عراق و مشکلات سیاسی توسعه آن را با مشکل مواجه کرده و صنعت نفت را فلج کرده است. (Anwar, 2012) بخش ایرانی میدان به نام نفت شهر یا نفت شاه است ذخیره ۶۹۲ میلیون بشکه نفت را دارا است و در سال ۱۹۲۳ کشف شد و تولید آن در سال ۱۹۳۵ پس از اتمام یک خط لوله ۱۰۱ مایلی از طریق یکی از رشته کوه‌های اصلی زاگرس به سمت شهر کرمانشاه آغاز شد. شرکت تولید نفت و گاز غرب، زیرمجموعه شرکت مناطق نفت خیز مرکزی ایران (ICOFC)، یکی از پنج شرکت بزرگ شرکت‌های تولیدی شرکت ملی نفت ایران در این زمینه فعالیت می‌کنند. ایران حدود ۱۵۰۰۰ بشکه در روز استخراج می‌کند، البته بیشتر میدان نفتی در داخل خاک عراق قرار دارد. (ICOFC, 2014)

(۶) فکا یا فاوقا کوچکترین میدان نفتی میسان است که حدود ۲,۵ بشکه نفت دارد. اولین تولید نفت از این منطقه در سال ۱۹۷۶ آغاز شد، اما در سال ۱۹۸۰ به دلیل جنگ ایران و عراق به حالت تعلیق درآمد و تا سال ۱۹۹۸ از سر گرفته نشد. همراه با دو میدان نفتی دیگر ابوغریب و بزرگان گروه میسان و توسط شرکت ملی نفت فلات قاره چین (CNOOC) در مشارکت با TPAO دولتی و شرکت نفت میسان عراق (MOC) به دنبال یک قرارداد ۲۰ ساله در ماه مه ۲۰۰۰، در حال توسعه است. (Hafez, 2010)

(۷) ابوقراب/ دهلران در سال ۱۹۷۱ کشف شد، ارزیابی این میدان در اوایل دهه ۱۹۹۰ نشان می‌دهد میدان ابوغراب عراق حاوی ۱,۵ بشکه نفت است. قبل از جنگ ایران و عراق حدود ۴۰۰۰۰ بشکه در روز تولید می‌کرد CNOOC, TPAO، و MOC در حال توسعه ابوغراب است که بخشی از گروه میسان است. میدان دهلران در سمت مرز ایران دارای نزدیک به ۴ میلیون بشکه است. شرکت تولید نفت و گاز غرب (WOGPC) یکی از شرکت‌های تابعه ICOFC، مجری و

مدیر نفت دهلران است. بر اساس وب سایت ICOFC در حال حاضر این فیلد خروجی ۱۸۰۰۰۰ بشکه در روز دارد. فاز دوم میدان دهلران در دست برنامه‌ریزی است که خروجی را از میدان به ۲۵۰۰۰ بشکه در روز افزایش می‌دهد.

(۷) ابوغراب جنوبی در استان بصره عراق قرار دارد. اطلاعات در مورد ذخایر تخمینی یا اپراتور میدان در دسترس نیست.

(۸) میدان نفتی اروند که اخیراً در سال ۲۰۰۸ کشف شد، تخمین زده شده که دارای ۷۰ میلیون بشکه نفت قابل استحصال است. قرارداد ۱۳۵ میلیون دلاری به توسعه میدان نفتی مشترک اروند بین نفت اروندان و شرکت تولید گاز و IOECC در آگوست ۲۰۱۲ برمی‌گردد. پیش بینی می‌شود در مراحل اولیه روزانه ۵۰۰۰ بشکه بعد از تکمیل فازها تولید نماید. (Gulf News, 2012)

۳. تدوین قانون هیدروکربن

اختلافات سیاسی مزمین در بین کشور جناح‌های شیعه، سنی و کرد بر سر تولید، اکتشاف و توزیع درآمد نفت از سال ۲۰۰۷، پارلمان عراق را از تصویب یک چارچوب قانونی برای صنعت نفت و گاز واحد منع کرده است. موضوع مورد بحث، توزیع امتیازات و مسئولیت‌ها بین وزارت فدرال نفت در بغداد و مقامات استان‌ها است. مناقشه بزرگی بین بغداد و کردستان عراق بر سر حق توسعه منابع نفت و گاز در دولت اقلیم کردستان (KRG) به وجود آمده است (Voller, 2013) میادین نفتی مشترک ایران و عراق به دلیل اختلاف بغداد و اقلیم کردستان تحت تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم آن قرار دارد. برای مثال، میدان نفتی نفت خانه در استان دیالی در داخل سرزمین‌های مورد مناقشه (سرزمینی که کردها می‌گویند متعلق به حکومت اقلیم کردستان است) به دلیل عدم سرمایه‌گذاری بغداد توسعه نیافته باقی مانده است. میدان عملاً در بخش عراق بلا استفاده است گفته می‌شود بیش از سهم خود از مخزن مشترک نفت برداشت می‌کنند. (Anwar, 2012; Pokrovskaya, 2015) از آنجایی که منابع نفت و گاز عراق عمدتاً در شیعیان در منطقه جنوبی یافت می‌شود، مالکیت غیرمتمرکز می‌تواند سنی‌ها را در شمال، مرکز و غرب عراق حذف کند. با عدم وجود قانون هیدروکربن، شرکت‌های خارجی قراردادهای اکتشاف نفت و گاز را در سراسر عراق امضا کرده‌اند.

۴. گفتمان ملی گرایانه

قراردادهای همکاری انرژی با ایران مدت‌هاست در گفتمان ملی‌گرایانه در عراق در هم آمیخته شده و در مورد این موضوع اعتراض‌ها را در مورد سلطه ایران برانگیخته است. در مجموع، دو سوم عراقی‌ها شامل ۹۰ درصد سنی‌ها، ۸۳ درصد کردها، و به‌ویژه اکثریت خالص شیعیان به ایران نگاه نامطلوبی دارند. با این دیدگاه (به نقل از غریب، ۲۰۱۱) از نظر سیاسی، رابطه نزدیک با ایران موضوعی حساس در عراق است. نزدیک شدن به ایران توسط بسیاری به عنوان نشانه‌ای از ضعف و تلاش ایران برای کنترل امور عراق تلقی می‌شود. (Weldon, 2010) بی‌اعتمادی به ایرانیان که قرن‌هاست پرورش یافته است علیرغم حکومت دلسوز تحت سلطه شیعیان در بغداد، همچنان ادامه دارد و ملیت با فرقه رقابت می‌کند. (Sly, 2011) ایران از نظر سیاسی به رهبران ارشد عراق نزدیک است که بسیاری از آنها سال‌های در تبعید را در جمهوری اسلامی در زمان رژیم بعث سپری کرده‌اند. مخالفان اهل سنت آنها را متهم می‌کند که عراق را به روی نفوذ و طراحی‌های ایران باز کرده‌اند؛ زیرا ایران در بسیاری از زمینه‌ها عراق را رهبری می‌کنند. آنها بر این باورند که این اتفاق منجر به تسلط ایران بر امور عراق و تابعیت همیشگی و حتی اتخاذ سبک حکومتی تئوکراتیک با الگوی ایرانی خواهد افتاد. سنی‌ها نیز از تنش‌های فرقه‌ای که می‌تواند با حضور ایرانیان عمیق‌تر شود، هراس دارند. (kamp, 2005; Nader, 2015; Weiss, 2015) نفت و منابع گاز همیشه یک موضوع به شدت ملی‌گرایانه در عراق باقی خواهد ماند. اشغال میدان نفتی فکه واکنش شدید هر دو شیعه و سنی‌ها به طور یکسان را برانگیخت و «عموم عراق خواهان محکومیت‌های شدیدی علیه ایران بودند». (kwole, 2010)

۵. رقابت منطقه‌ای

روابط نزدیک سیاسی و اقتصادی با ایران مدت‌هاست که سیاست داخلی عراق و همچنین روابط آن با کشورهای خلیج فارس را پیچیده کرده است. ایران روابط ضعیفی با همسایگان عرب خود دارد و احتمالاً همین‌طور خواهد ماند. از آنجایی که ایران به طور فزاینده‌ای به عنوان کشوری تلقی می‌شود که تمایل دارد بر منطقه عربی تسلط داشته باشد. بنابراین، قراردادهای نفت و گاز عراق با ایران تنها به تنش منطقه‌ای می‌افزاید. علاوه بر این، «بسیاری از عراقی‌ها، به‌ویژه سنی‌ها، نزدیک شدن به ایران

را توهین به ناسیونالیسم عراق و بیگانگی بیشتر عراق از اعراب سنی‌اش همسایه می‌بینند». (Ahram, 2015)

۶. بی ثباتی در دیپلماسی اقتصادی

ایران و عراق در سطوح مختلف توسعه قرار دارند و هنوز توافقاتی بین آنها در مورد توسعه مشترک در این زمینه‌ها صورت نگرفته است. زیرا تحریم‌ها مانع از سرمایه‌گذاری در میدان نفتی ایران شده است. و می‌توان بیان نمود که غیرممکن است بتوان در این بعد به توافقاتی در بخش عراقی میدان مرزی، به ویژه میدان‌های غول پیکر مجنون/آزادگان و بدره/آذر رسید. به عنوان مثال، ایران تنها ۱۳۰۰۰۰ بشکه در روز از میدان‌های مشترک خود تولید می‌کند. آنها دهه‌ها پیش وارد جریان تولید شدند، در حالی که عراق بازدهی مشابه را از زمان جنگ ۲۰۰۳ به بیش از ۲۹۵۰۰۰ بشکه می‌رسد، افزایش داده است. (Karimov, 2014) توسعه زمینه‌های مشترک همچنان موضوع نگرانی دائمی مسئولان در هر دو کشور بوده است. سیاست ایران برای تقویت همکاری‌های اقتصادی با عراق نیز شامل این موارد می‌شود: توسعه زیرساخت‌های مشترک انرژی، عمدتاً خطوط لوله، برای انتقال نفت و گاز. خطوط لوله نه تنها بازارهای یکدیگر را تغذیه می‌کند، بلکه بخش بزرگتر خاورمیانه و سایر همسایگان، مانند اروپا که دارای کمبود انرژی است را نیز تأمین می‌نماید. از سال ۲۰۰۳، بین ایران و عراق در داخل اوپک در مورد قیمت بالای نفت و افزایش تولید، در مقابل نیروهای مخالف به رهبری عربستان توافقاتی وجود دارد. هدف سیاست نفتی ریاض به طور سنتی حفظ قیمت نفت در حد معقول و سطح متعادل برای بازارهای غربی برای حفظ سهم بازار و جلوگیری از واردکنندگان از اتخاذ منابع جایگزین انرژی است. ذخایر کوچکتر و جمعیت سه برابر عربستان سعودی، ایران را مجبور به تمرکز بر قیمت بالای نفت کرده است. با داشتن یک شریک مطلوب در عراق، رقابت ایران و عربستان در اوپک منعکس شده است. تقاضا برای کاهش تولید نفت عربستان سعودی برای تقویت قیمت‌ها و با توجه به شرایط منحصربه‌فرد، خواستار اجماع در مورد انعطاف‌پذیری تولید دو همسایه با اکثریت شیعه شده است.

۷. اختلاف در جذب سرمایه‌گذاری خارجی

پنج میدان نفتی مشترک ایران در مرز این کشور با عراق قرار دارد که برنامه‌ای ۷ ساله برای افزایش تولید نفت به ۱۲ میلیون بشکه در روز دارد. دولت عراق در سال ۲۰۱۰ از ایران برای سرمایه‌گذاری در میادین فرامرزی خود با هدف بهبود توسعه و افزایش تولید دعوت کرد، اما ایران به دلیل کمبود منابع مالی این پیشنهاد را رد کرد. در حالی که ایران تحت تحریم‌های بین‌المللی قرار داشت، عراق ۲۹۵۰۰۰ بشکه در روز از میدان‌های مشترک خود در مقایسه با ایران ۱۳۰۰۰۰ بشکه در روز تولید می‌کرد. دولت عراق همچنین با چندین شرکت بزرگ نفتی بین‌المللی برای افزایش تولید این کشور از میادین فرامرزی خود قراردادهایی امضا کرد. ایران در ژانویه ۲۰۱۶ برنامه‌ای را برای افزایش تولید نفت از میادین مشترک عراق به ۲۰۰۰۰۰ بشکه در روز در سال ۲۰۱۷ و به همان میزان ۷۰۰۰۰ بشکه در روز در سال‌های بعدی اعلام کرد. هر دو کشور قراردادهای نفتی خود را با مزایای مشخص شده برای میادین مشترک بازنگری کرده‌اند، اما توسعه مستمر عراق به این کشور مزیت اقتصادی می‌دهد؛ زیرا ایران بخش نفت و گاز خود را احیا می‌کند. میدان نفتی آزادگان، که با عراق مشترک است، حدود ۳۳ میلیارد بشکه نفت دارد و یکی از بزرگترین میادین نفتی جهان است و به دو بخش شمالی و جنوبی تقسیم می‌شود. عراق در سال ۲۰۱۶ بیش از ۱۸۵ هزار بشکه در روز از آزادگان شمالی تولید کرد و قصد دارد تولید خود را ۴۰ هزار بشکه در روز افزایش دهد. ایران تنها ۵۰۰۰۰ بشکه در روز از میدان آزادگان جنوبی تولید می‌کند. حسن روحانی رئیس‌جمهور ایران در برنامه توسعه ۵۲ ماهه آزادگان جنوبی خواستار تولید ۳۲۰ هزار بشکه در روز نفت و ۱۹۷ میلیون مترمکعب در روز تولید گاز طبیعی در فاز اول و فاز دوم آن شده است. ایران تاکنون چندین تلاش برای بهبود توسعه در آزادگان داشته است. در اوایل سال ۲۰۰۴، شرکت اینپیکس ژاپن قراردادی را برای تولید ۱۵۰۰۰۰ بشکه در روز نفت از آزادگان امضا کرد، اما این شرکت در سال ۲۰۰۶ تحت فشار دولت آمریکا از بخش انرژی ایران خارج شد. شرکت گازپروم روسیه و دولت هند تلاش‌های بعدی برای توسعه میدان آزادگان ایران انجام دادند، اما ناموفق بود. شرکت ملی نفت چین آخرین اپراتور بین‌المللی بود که قراردادهای توسعه‌ای را با ایران در خصوص آزادگان امضا کرد، اما این اپراتور در فعال کردن این میدان با تأخیرهای عمده مواجه شده است. میدان نفتی آذر در استان ایلام در نزدیکی مرز عراق در بلوک اناران قرار دارد و شرایط سنگلاخی سطح آن مانع از توسعه آن شده است.

تخمین زده می‌شود که این میدان حاوی ۴۰۰ میلیون بشکه نفت باشد. در سال ۲۰۱۴، اپراتورهای ایرانی تولید ۳۰۰۰۰ تا ۳۵۰۰۰ بشکه در روز را از آذر آغاز کردند.

۸. عدم توانایی ایران در سرمایه‌گذاری

اکثر میادین نفتی مشترک ایران در مرز عراق قرار دارند ایران حداقل پنج میدان نفتی با عراق دارد. عراق به نوبه خود برنامه‌ای هفت ساله برای افزایش ظرفیت تولید نفت و رسیدن به ۱,۲ میلیون بشکه در روز دارد. تمرکز بر روی میادین مشترک با ایران بوده است و در سال ۲۰۱۰، دولت عراق از ایران دعوت کرد تا در میادین مشترک با هدف افزایش تولید و توسعه ظرفیت تولید برابر سرمایه‌گذاری کند. اما ایران به دلیل کمبود منابع مالی قادر به سرمایه‌گذاری بیشتر در این زمینه‌های مشترک نبود. در دوره‌ای که تحریم‌های سنگینی بر بخش انرژی ایران اعمال شد، عراق ۲۹۵۰۰۰ بشکه در روز از میادین مشترک با ایران تولید کرد، با این حال ایران توانست در همین مدت تنها ۱۳۰۰۰۰ بشکه در روز تولید کند. عراق همچنین موفق به امضای قراردادهایی با شرکت‌های بزرگ نفتی بین‌المللی برای افزایش سهم خود از میادین مشترک با ایران شد. عراق قراردادهای نفتی را بازننگری کرد و شرایط جدیدی را به منظور جذب شرکت‌های نفتی اضافه کرد و در ازای دانش فنی و سرمایه‌گذاری، مزایای بیشتری ارائه کرد. قراردادهای جدید عراق برای شرکت‌های نفتی جذاب‌تر است، در حالی که خود میدان‌ها از نظر زمین‌شناسی برای خرید مطلوب هستند. عراق برنامه‌ای برای افزایش تولید نفت از مناطق مشترک با ایران دارد ایران هیچ ظرفیت تولیدی در میادین خود ندارد. هر دو کشور قصد دارند تولید خود را از این میادین افزایش دهند و ایران به دلیل تحریم‌های آمریکا قادر به جذب فناوری و سرمایه خارجی مورد نیاز برای بهره‌مندی نخواهد بود.

۹. اختلافات منطقه‌ای

در سال ۱۹۸۱ کشورهای عربستان، عمان، کویت، قطر، بحرین و امارات توافق کردند تا شورایی را برای همکاری مشترک میان این شش کشور عربی برای پیشبرد منافع مشترک و سیاست‌های همسان دولتی این کشورها برای حفظ همکاری با نام شورای همکاری کشورهای عربی (خلیج فارس) را با توجه به مسأله امنیت در منطقه ایجاد کنند. رفتارهای ایران ستیزانه و غیرمسئولانه برخی از اعضای این شورا سبب شده تا ایران برای دست یافتن به توافق مشترک میان این کشورها با خود برای

بهره‌برداری دوجانبه از میداین مشترک ناکام بمانند؛ و همانگونه که برای ایجاد موافقتنامه‌های بهره- برداری مشترک میان کشورها، نیاز به دیپلماسی فعال و مذاکرات گسترده میان کشورها می‌باشد این اراده در حاکمیت برخی کشورهای همسایه وجود نداشته و منطقاً نیل به این توافقات غیرممکن می‌شود.

۱۰. شرکای تجاری متفاوت

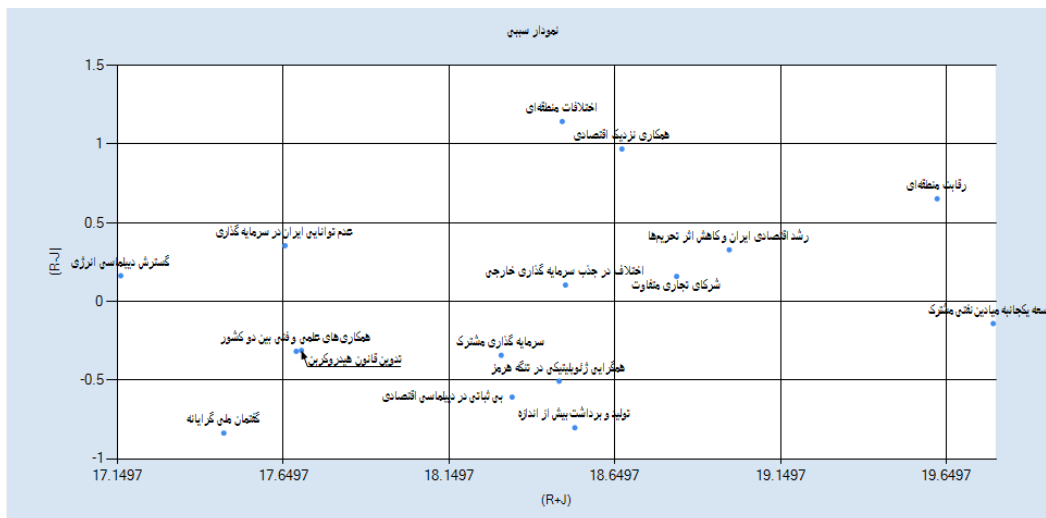
سرمایه‌گذاری شرکتهای نفتی بین‌المللی در پروژه‌های نفتی عراق در سالهای اخیر برای توسعه میداین نفت و گاز خود اقدام به انعقاد قراردادهای متعددی با شرکتهای بین‌المللی کرده است. این قراردادها در جنوب عراق از نوع خدماتی است؛ درحالی که در منطقه کردستان میداین در قالب قراردادهای مشارکت در تولید واگذار شده‌اند. این امر نه تنها اختلافات زیادی بین دولتهای عراق و کردستان به وجود آورده، بلکه منجر به هجوم شرکتهای نفتی بین‌المللی از میداین جنوب عراق به میداین منطقه کردستان شده است. این شرکتها از جمله شل، با اعلام نارضایتی از منافع و حاشیه سود کم ناشی از قراردادهای خدماتی عراق، عملیات توسعه این میداین را با کندی ادامه می‌دهند. این امر موجب شده دولت عراق برای جذاب سازی قراردادهای از خدماتی سابق، تدابیری جمله حذف سهم مشارکت شرکت دولتی عراق در کنسرسیوم پیمانکار، حذف پاداش امضا و غیره بیاندیشد. اما این اقدامات نیز مانع از حرکت سرمایه‌گذاران بین‌المللی به سمت قراردادهای مشارکت در تولید کردستان نشده است. دلیل عمده این امر از یکسو شرایط جذاب‌تر و منعطف‌تر قراردادهای در منطقه کردستان نسبت به قراردادهای عراق و ازسوی دیگر رژیم مالی اثربخش‌تر قراردادهای کردستان است. مهمترین دلایل این امر، سهم بودن پیمانکار در منافع ناشی از افزایش سهم پیمانکار در قیمت‌های زیاد نفت، ثابت نبودن حق‌الزحمه دریافتی، انگیزه برای بازیافت حداکثری و بهینه نفت از طریق به‌کارگیری روش‌های پیشرفته و تعهدات قراردادی برای حمایت از محیط زیست است. با توجه به هدف افزایش تولید در کشور عراق، قراردادهای مشارکت در تولید انگیزه بیشتری را برای سرمایه‌گذاران خارجی و شرکتهای نفتی بین‌المللی جهت حضور و مشارکت در میداین منطقه کردستان فراهم کرده، زیرا این قراردادها شرایط اقتصادی و قراردادی بهتری را به پیمانکار ارائه کرده‌اند.

یافته‌های میدانی

تکنیک دیمتل توسط فونتال گابوس در سال ۱۹۷۱ ارائه شده است و یکی از روش‌های تصمیم‌گیری بر اساس مقایسات زوجی است که نتایج حاصل از آن با مراجعه به نخبگان به‌دست خواهد آمد. از این تکنیک در استخراج عوامل سیستمی و ساختاردهی نظام‌مند استفاده می‌شود. از آنجا که گراف‌ها به خوبی نشان‌دهنده روابط عناصر با یک سیستم را نشان می‌دهند؛ لذا این تکنیک مبتنی بر نمودارهایی است که می‌تواند عوامل درگیر را به دو گروه علت و معلول تقسیم نماید و رابطه میان آنها را به صورت یک مدل ساختاری قابل درک در آورد. محققینی که برای این بخش از پژوهش انتخاب شدند شامل ۵۰ متخصص در جغرافیا و ژئوپلیتیک بودند. با توجه به اینکه تمامی عناصر تشکیل دهنده ژئوپلیتیکی و پیامدهای مثبت و منفی آنها در ارتباط با یکدیگر و در غالب یک رویکرد سیستمی مطرح می‌شوند و دارای ارتباطات گسترده‌ای هستند برای تعیین میزان این ارتباطات از روش سیستمی دیمتل استفاده شد که در ادامه به بررسی این موضوع پرداخته می‌شود:

جدول ۱: محاسبه روابط میان عوامل

R-J	R+J	مجموع ستونی J	مجموع ستونی R	شاخص
0.6521	19.621	9.4844	10.1365	رقابت منطقه‌ای
-0.1413	19.7901	9.9657	9.8244	توسعه یکجانبه میادین نفتی مشترک
0.9682	18.6705	8.8511	9.8193	همکاری نزدیک اقتصادی
1.1431	18.4905	8.6737	9.8168	اختلافات منطقه‌ای
0.3275	18.9942	9.3333	9.6608	رشد اقتصادی ایران و کاهش اثر تحریم‌ها
0.1586	18.8355	9.3385	9.4971	شرکای تجاری متفاوت
0.1041	18.5004	9.1981	9.3022	اختلاف در جذب سرمایه‌گذاری خارجی
0.3536	17.6546	8.6505	9.0041	عدم توانایی ایران در سرمایه‌گذاری
-0.5074	18.481	9.4942	8.9868	همگرایی ژئوپلیتیکی در تنگه هرمز
-0.3429	18.3065	9.3247	8.9818	سرمایه‌گذاری مشترک
-0.6083	18.3394	9.4738	8.8655	بی‌ثباتی در دیپلماسی اقتصادی
-0.8035	18.5285	9.666	8.8625	تولید و برداشت بیش از اندازه
-0.3119	17.7039	9.0079	8.696	تدوین قانون هیدروکربن
-0.3175	17.6884	9.003	8.6855	همکاری‌های علمی و فنی بین دو کشور
0.1626	17.1592	8.4983	8.6609	گسترش دیپلماسی انرژی

شکل ۱: روابط علی و معلولی بین شاخص‌ها

بررسی پیامدهای مثبت و منفی میادین مشترک نفتی بین ایران و عراق و نقش بر اساس ۱۶ معیار و شاخص مطابق جدول (۱) پرداخته شد. برای بررسی معیارها از نظر ۵۰ خبره استفاده شده است. میزان اهمیت شاخص‌ها ($J_i + R_i$) و رابطه بین معیارها ($J_i - R_i$) مشخص می‌گردد. اگر $J_i - R_i > 0$ باشد معیار مربوطه اثرگذار و اگر $J_i - R_i < 0$ باشد معیار مربوطه اثرپذیر است. جدول بالا، $J_i - R_i$ و $D_i + R_i$ را نشان می‌دهد. نمودار (۴-۱) میزان اهمیت و تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بین معیارها را نشان می‌دهد. بردار افقی ($J + R$) میزان تأثیر و تأثر عامل مورد نظر در سیستم است. به عبارت دیگر هرچه مقدار $J + R$ عاملی بیشتر باشد، آن عامل تعامل بیشتری با سایر عوامل سیستم دارد. متغیرهایی مانند رقابت منطقه‌ای، توسعه یک جانبه میادین نفتی مشترک، همکاری نزدیک اقتصادی، اختلافات منطقه‌ای، رشد اقتصادی ایران و کاهش اثر تحریم‌ها، شرکای تجاری متفاوت، اختلاف در جذب سرمایه‌گذاری خارجی، عدم توانایی ایران در سرمایه‌گذاری، همگرایی ژئوپلیتیکی در تنگه هرمز، سرمایه‌گذاری مشترک، بی‌ثباتی در دیپلماسی اقتصادی و ... در منطقه نشان دهنده تعامل بالا و ارتباط سیستمی قوی با سایر متغیرها هستند. از سویی دیگر همانگونه که ملاحظه می‌گردد بردار عمودی ($J - R$) قدرت تأثیرگذاری هر عامل را نشان می‌دهد. متغیر رقابت منطقه‌ای، همکاری نزدیک اقتصادی اختلافات منطقه‌ای، رشد اقتصادی ایران و کاهش اثر تحریم‌ها، شرکای تجاری متفاوت، اختلاف در جذب سرمایه‌گذاری خارجی، عدم توانایی ایران در سرمایه‌گذاری و

... علت این مدل سیستمی محسوب می‌شوند. و عواملی مانند همگرایی ژئوپلیتیکی در تنگه هرمز، سرمایه‌گذاری مشترک، بی‌ثباتی در دیپلماسی اقتصادی، تولید و برداشت بیش از اندازه، تدوین قانون هیدروکربن، همکاری‌های علمی و فنی بین دو کشور و ... به عنوان معلول نمایش داده شده است. به‌طور کلی اگر $J - R$ مثبت باشد، متغیر یک متغیر علی محسوب می‌شود و اگر منفی باشد، معلول محسوب می‌شود.

تجزیه و تحلیل

باتوجه به یافته‌های نظری تحقیق که پیامدهای ژئوپلیتیکی مثبت و منفی منابع مشترک نفتی بین ایران و عراق بود داده‌های کمی استخراج شد و با توجه به موضوع پژوهش که تحلیل پیامدهای ژئوپلیتیکی منابع مشترک نفتی بین ایران و عراق است جهت تجزیه و تحلیل پژوهش پیامدهای ژئوپلیتیکی یا شاخص‌ها در جدول ذیل مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۲. راهنمای میزان تأثیر و تأثر عامل مورد نظر در سیستم (اهمیت)

خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم
به بالا - ۱۹,۵	۱۸,۵ - ۱۹,۵	۱۷,۵ - ۱۸,۵	۱۶,۵ - ۱۷,۵

جدول ۳. راهنمای قدرت تأثیرگذاری هر عامل (میزان اثرگذاری و اثرپذیری)

اثرگذاری خیلی زیاد	اثرگذاری زیاد	اثرگذاری کم	اثرگذاری خیلی کم	اثرپذیری زیاد	اثرپذیری خیلی زیاد	اثرپذیری کم	اثرپذیری خیلی کم
۱,۲ تا ۰,۹	۰,۹ تا ۰,۶	۰,۶ تا ۰,۳	۰,۳ تا ۰	۰,۳ تا ۰,۶	۰,۶ تا ۰,۹	۰,۹ تا ۰,۶	۰,۶ تا ۰,۳

جدول ۴. بررسی پیامد ژئوپلیتیکی یا شاخص‌ها

ردیف	پیامد ژئوپلیتیکی یا شاخص	اهمیت	مثبت یا منفی	اثرگذار یا اثر پذیر	میزان اثرگذاری یا اثر پذیری
۱	رقابت منطقه‌ای	خیلی زیاد	مثبت	اثر گذار	زیاد
۲	توسعه یکجانبه میدین نفتی مشترک	خیلی زیاد	منفی	اثر پذیر	خیلی زیاد
۳	همکاری نزدیک اقتصادی	زیاد	مثبت	اثر گذار	خیلی زیاد
۴	اختلافات منطقه‌ای	کم	مثبت	اثر گذار	خیلی زیاد
۵	رشد اقتصادی ایران و کاهش اثر تحریم‌ها	زیاد	مثبت	اثر گذار	کم
۶	شرکای تجاری متفاوت	زیاد	مثبت	اثر گذار	خیلی کم

۷	اختلاف در جذب سرمایه‌گذاری خارجی	زیاد	مثبت	اثر گذار	خیلی کم
۸	عدم توانایی ایران در سرمایه‌گذاری	کم	مثبت	اثر گذار	کم
۹	همگرایی ژئوپلیتیکی در تنگه هرمز	کم	منفی	اثر پذیر	زیاد
۱۰	سرمایه‌گذاری مشترک	کم	منفی	اثر پذیر	زیاد
۱۱	بی‌ثباتی در دیپلماسی اقتصادی	کم	منفی	اثر پذیر	کم
۱۲	تولید و برداشت بیش از اندازه	زیاد	منفی	اثر پذیر	کم
۱۳	تدوین قانون هیدروکربن	کم	منفی	اثر پذیر	زیاد
۱۴	همکاری‌های علمی و فنی بین دو کشور	کم	منفی	اثر پذیر	زیاد
۱۵	گسترش دیپلماسی انرژی	خیلی کم	مثبت	اثر گذار	کم
۱۶	گفتمان ملی‌گرایانه	خیلی کم	منفی	اثر پذیر	کم

آنچه از تحلیل جدول ۱ و ۴ با توجه به بررسی شاخص‌ها نشان می‌دهد. **رقابت منطقه‌ای** جزو پیامدهای ژئوپلیتیکی مثبت است که اهمیت خیلی زیاد و اثرگذاری زیادی نیز دارد. از طرف دیگر **توسعه یکجانبه میادین نفتی مشترک** جزو پیامدهای ژئوپلیتیکی منفی است که اهمیت خیلی بالا و اثر پذیری بالایی دارد.

همچنین **همکاری نزدیک اقتصادی** جزو پیامدهای ژئوپلیتیکی مثبت است که اهمیت زیاد و اثرگذاری خیلی زیادی دارد؛ اما **اختلافات منطقه‌ای** جزو پیامدهای ژئوپلیتیکی مثبت است که اهمیت کم و اثرگذاری خیلی زیاد دارد.

از طرف دیگر شاخص‌هایی چون **همگرایی ژئوپلیتیکی در تنگه هرمز، سرمایه‌گذاری مشترک، تدوین قانون هیدروکربن، همکاری‌های علمی و فنی بین دو کشور** جزو پیامدهای ژئوپلیتیکی منفی هستند که علی‌رغم اهمیت کم، اثرپذیری زیادی دارند.

شاخص‌های **رشد اقتصادی ایران و کاهش اثر تحریم‌ها، شرکای تجاری متفاوت، اختلاف در جذب سرمایه‌گذاری خارجی** جزو پیامدهای ژئوپلیتیکی مثبت هستند اما با توجه به اهمیت زیاد اثرگذاری کم و خیلی کم دارند.

شاخص‌های **عدم توانایی ایران در سرمایه‌گذاری و گسترش دیپلماسی انرژی** جزو پیامدهای ژئوپلیتیکی مثبت هستند؛ اما اهمیت کم و خیلی کم دارند و اثرگذاری آنها کم است.

تولید و برداشت بیش از اندازه، بی ثباتی در دیپلماسی اقتصادی و گفت‌وگوهای ملی‌گرایانه شاخص‌هایی هستند که پیامدهای ژئوپلیتیکی منفی دارند و اثرپذیری آنها کم می‌باشد؛ اما اهمیت آنها به ترتیب زیاد، کم و خیلی کم است.

نتیجه‌گیری

آنچه در این پژوهش مشخص است رقابت‌های منطقه‌ای از یک طرف و توسعه یکجانبه میادین نفتی جزء شاخص‌های مهم پیامدهای ژئوپلیتیکی ایران و عراق در حوزه انرژی هستند. در همین چهارچوب با توجه به پرسش پژوهش که منابع نفتی مشترک ایران عراق چه نقشی در روابط دو کشور دارد؟ همکاری نزدیک اقتصادی بین دو کشور می‌تواند بخشی از چالش اختلافات منطقه‌ای را پوشش دهد. شاخص دیگر ذکر شده هر کدام با توجه اثرگذار یا اثرپذیر بودن می‌توانند در روابط دو کشور تأثیرگذار باشند و جایگاه دو کشور را در حوزه انرژی در منطقه نیز تقویت کنند. با اتکا به تحلیل‌ها، به نظر می‌رسد ضروری است که جمهوری اسلامی ایران با تحلیل دقیق موقعیت موجود و با توجه به پیش‌بینی‌های کارگشا درباره آینده درصدد ایجاد ائتلاف جدی با عراق بر بیاید و ضمن تلاش برای حفظ سهم و ثروت خویش در مخازن مشترک و سرمایه‌گذاری خارجی در صنعت نفت خود در راستای تبدیل تهدیدات احتمالی به فرصت‌های جدید برآید و با ایجاد همکاری زمینه تأمین منافع حداکثری را مهیا کند. از سوی دیگر اهمیت زیادی در بیشتر تولید نفت خام ایران از میادین خشکی جنوب غربی کشور، جایی که گریدهای ایران سنگین و سبک ایران تولید می‌شود، تأمین می‌شود. این منطقه حدود ۸۸ درصد از کل ظرفیت تولید نفت خام ایران در سال ۲۰۱۹ را به خود اختصاص داده است. ایران حداقل ۲۸ میدان مشترک نفت و گاز با همسایگان خود دارد و درست در شرایطی که ایران به دلیل فقر سرمایه‌گذاری نتوانسته از میادین مشترک برداشت چندانی داشته باشد، عراق با سرمایه‌گذاری خارجی روی میادین مشترک، توانسته تولید نفت خود را در ۱۴ سال گذشته به حدود ۲,۳ برابر برساند و برخی همسایگان مانند قطر ۵۰ برابر ایران از میدان مشترک پارس جنوبی برداشت می‌کنند. ایران اما در سال‌های گذشته به دلیل تحریم و مشکلات متعدد در جذب سرمایه‌گذاری خارجی نتوانسته است از ذخایر ارزشمند میادین مشترک نفت و گاز خود با همسایگان بهره‌چندانی ببرد و از آنجا که درباره میادین مشترک قواعد بین‌المللی خاصی وجود ندارد که برداشت طرفین از سهم یکدیگر را محدود کند، ایران نتوانسته از منابع میادین مشترک به

خوبی استفاده کند و همسایگان هم منتظر نمانده‌اند و از منابع مشترک استفاده کرده‌اند و اگر ایران هرچه زودتر برای توسعه برداشت خود از این میادین اقدام نکند، بخش بزرگی از ذخایر نفت و گاز خود را به نفع همسایگان از دست داده است. از این رو کشور ایران با ارتقاء در حوزه فنی استخراج نفت و گاز و نیز توسعه روابط دیپلماتیک در منطقه، جایگاه خود را در تولید و فراوری انرژی توسعه دهد و این امر باعث افزایش وزن ژئوپلیتیکی و در نتیجه توسعه پایدار ایران خواهد شد.

منابع

— جان پرور، محسن (۱۳۹۶) ژئوپلیتیک برای همه، انتشارات سمت

- Ivleva, D., & Tänzler, D. (2019) Geopolitics of decarbonisation: Towards an analytical framework. *Climate Diplomacy*.
- Overland, I. (2015) Future petroleum geopolitics: Consequences of climate policy and unconventional oil and gas. *Handbook of Clean Energy Systems*, 1–29. <https://doi.org/10.1002/9781118991978.hces203>
- Högselius, P. (2019) *Energy and geopolitics*. Routledge.
- Lehmann, T. C. (Ed.) (2017) *The geopolitics of global energy: The new cost of plenty*. Lynne Rienner Publishers.
- NiOverland, I. (2019) The geopolitics of renewable energy: Debunking four emerging myths. *Energy Research & Social Science*, 49, 36–40. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2018.10.018>
- cholas J. Spykman, *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*, New York, Harcourt, Brace & Co., 1942, p. 18.
- Criekemans, D. (2018) Geopolitics of the renewable energy game and its potential impact upon global power relations. In D. Scholten (Ed.), *The geopolitics of renewables* (pp. 37–74) Springer
- Vakulchuk, R., Overland, I., & Scholten, D. (2020) Renewable energy and geopolitics: A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 122, 109547. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2019.109547>
- Scholten, D., & Bosman, R. (2016) The geopolitics of renewables; exploring the political implications of renewable energy systems. *Technological Forecasting and Social Change*, 103, 273–283. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2015.10.014>
- Michael Heale, "Anatomy of a Scare: Yellow Peril Politics in America, 1980–1993," *Journal of American Studies*, vol. 43, n. 1, April 2009, pp. 19–47.
- Daniel Yergin's magisterial study of the global struggle for oil, *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money, and Power* (New York: Simon and Schuster, 1992)
- Munro, G. R. (1990) The optimal management of transboundary fisheries: game theoretic considerations. *Nat. Resour. Model.* 4, 403–426. doi: 10.1111/j.1939-7445.1990.tb00218.x

- Bailey, M., Sumaila, U. R., and Lindroos, M. (2010) Application of game theory to fisheries over three decades. *Fish. Res.* 102, 1–8. doi: 10.1016/j.fishres.2009.11.00
- Hannesson, R. (2011) Game theory and fisheries. *Annu. Rev. Resour. Econ.* 3, 181–202. doi: 10.1146/annurev-resource-083110-120107
- Beyene Z, Wadley I (2004) Common goods and the common good: Transboundary natural resources, principled cooperation, and the Nile Basin Initiative' (Center for African Studies, University of California, Berkeley,)
- Khatinoglu, Dalga. (2014, May 21) Iran's "espionage" claims toward Gazprom, CNPC. *Trend News Agency*. Retrieved March 23, 2015, from <http://en.trend.az/iran/2276667.html>
- Kakhki, Mohammad Mehdi Hedayati. (2008) A critical analysis of Iranian buy-back transactions in the context of international petroleum contractual systems. *Durham Theses, Durham University*. Retrieved June 25, 2016, from <http://etheses.dur.ac.uk/2931>
- Kheradpir, Ali. (2010, February 22) Border oil risks Iran-Iraq flare-up. *Institute for War and Peace Reporting*. Retrieved March 23, 2015, from <https://iwpr.net/global-voices/border-oil-risks-iran-iraq-flare>
- Cordesman, Anthony H. (2005, March 20) The changing balance of US and global dependence on middle eastern energy exports (pp. 1–40) Working Paper. Washington, DC: Centre for Strategic and International Studies (CSIS)
- USEIA. (2004, August) Country analysis brief: Iran. Retrieved April 26, 2015, from <http://www.iranwatch.org/sites/default/files/us-doe-irancountrybrief-0804.pdf>
- Howard, Roger. (2007) *Iran oil: The new Middle East challenge to America*. London: I.B. Tauris.
- Ridolfo, Kathleen. (2006, August 31) Iraq: Government struggles to revive oil infrastructure. *Radio Free Europe Radio Liberty*. Retrieved March 23, 2015, from <http://www.rferl.org/content/article/1070967.html>
- Katzman, Kenneth. (2007, November 8) Iran's activities and influence in Iraq. *Congressional Research Service (CRS) Report for Congress*, pp. 1–6. Retrieved June 23, 2016, from <http://fpc.state.gov/documents/organization/96430.pdf>
- Shana. (2007, September 15) 2 pipelines to be built between Abadan, Basra. *Petro Energy Information Network*. Retrieved May 16, 2015, from <http://www.shana.ir/en/newsagency/114417/2-Pipelines-to-Be-Built-Between-Abadan-Basra>
- Wikileaks. (2007a, November 21) Iraq-Iran oil trade. Cable Number 109. Confidential. Retrieved March 23, 2015, from https://wikileaks.org/plusd/cables/07BAGHDAD3817_a.html
- Wikileaks. (2007b, November 25) Building capacity at the ministry of oil. Cable Number 3837. Unclassified. Retrieved March 23, 2015, from <https://wikileaks.org/cable/2007/11/07BAGHDAD3837.html>

- Wikileaks. (2010, January 22) Two GOI officials on Iran cross-border oil fields. Cable Number 23310. Confidential. Retrieved March 23, 2015, from https://www.wikileaks.org/plusd/cables/10BAGHDAD160_a.html
- Fulton, Will, Farrar-Wellman, Ariel, & Frasco, Robert. (2011, August 5) Iraq-Iran foreign relations. Iran Tracker. Retrieved September 3, 2015, from <http://www.irantracker.org/foreign-relations/iraq-iran-foreign-relation>
- Shafaq News. (2013, November 21) Iraq discovers new significant quantities of oil and gas. Retrieved October 25, 2016, from http://www.shafaq.com/en/En_NewsReader/b41318ac-bc4e-4c39-957d-b5ff807e51c8
- Khalil, Ibrahim. (2014, December 31) Iran allocates 15 billion USD to develop joint oilfields with Iraq. Iraqi News. Retrieved September 5, 2015, from <http://www.iraqinews.com/business-iraqi-dinar/iran-allocates-1-billion-usd-to-develop-joint-oilfields-with-iraq/>
- Alic, L., Bosoni, T., Eisentraut, A., Esser, C., Munro, D., Parry, M., & Wilson, A. (2014) Oil medium term market report. OECD/IEA. Retrieved April 2, 2015, from https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/MTOMR2014_free.pdf
- Europetrole. (2014, March 18) Foster Wheeler and Kentz Joint Venture Company awarded contracts by Shell for Majnoon oil field development in Iraq. Retrieved September 3, 2015, from <http://www.euro-petrole.com/foster-wheeler-and-kentz-joint-venture-company-awarded-contracts-by-shell-for-majnoon-oil-field-development-in-iraq-n-i-9293>
- Faucon, Benoît, & Hafidh, Hassan. (2012, March 29) US stymies Iran's Iraq oil plan. The Wall Street Journal. Retrieved September 3, 2015, from <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052702303816504577311292375646190>
- Faucon, Benoit. (2014, May 7) Iran says China keeping North Azadegan oil project. The Wall Street Journal. Retrieved September 3, 2015, from <http://blogs.wsj.com/frontiers/2014/05/07/iran-says-china-keeping-north-azadegan-oil-projec>
- Moran, Theodore. (2010) China's strategy to secure natural resources. Washington, DC: Peter G. Peterson Institute for International Economics
- Petroleum Development and Engineering Company (PEDEC) (2011a, December 10) Shared oil fields' study coming to an end next month. Retrieved April 2, 2015, from <http://pedec.ir/en/detail=793>
- Walt, Vivienne. (2009, July 16) How Iran might beat future sanctions: The China card. Time. Retrieved April 7, 2015, from <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1910669,00.html>
- Financial Tribune. (2015, September 8) Yadavaran output to rise in 2nd phase. Retrieved September 16, 2016, from

- <http://financialtribune.com/articles/energy/25280/yadavaran-output-rise-2nd-phase>
- Gulf News. (2012, August 19) Iran's Arvandan sign agreement to develop oil. Retrieved September 7, 2015, from <http://gulfnnews.com/business/sectors/markets/iran-s-arvandan-sign-agreement-to-develop-oil-field-1.1063737>
 - Voller, Yaniv. (2013) Kurdish oil politics in Iraq: Contested sovereignty and unilateralism. Middle East Policy Council, 20(1) Retrieved May 25, 2015, from <http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/kurdish-oil-politics-iraq-contested-sovereignty-and-unilateralism?print>
 - Anwar, Delshad (2012, August 30) Exploiting oil potential while Baghdad fights Kurds, Iran wins. Niqash. Retrieved May 6, 2015, from <http://www.niqash.org/en/articles/economy/3109/>
 - Weiss, Caleb. (2015, March 5) Iranian general at the forefront of the Tikrit offensive. The Long War Journal. Retrieved May 21, 2015, from <http://www.longwarjournal.org/archives/2015/03/iranian-general-at-the-forefront-of-the-tikrit-offensive.php>
 - Nader, Alireza. (2015) Iran's role in Iraq: Room for US-Iran cooperation. Rand Corporation Perspective. Retrieved June 23, 2016, from <http://www.rand.org/pubs/perspectives/PE151.html>
 - Ahram, Ariel I. (2015) War-making, state-making, and non-state power in Iraq (pp. 1–40) Working Paper No. 1. Yale Program on Governance and Local Development. New Haven, CT USA: Yale University
 - Berryman, J. (2012) Geopolitics and Russian foreign policy. *International Politics*, 49(4), 530–544. doi:10.1057/ip.2012.15
 - Osterud, O. (1988) The uses and abuses of geopolitics. *Journal of Peace Research* 25(2): 191–199.
 - Altunışık, Meliha (2010) GEOPOLITICS AND THE STUDY OF INTERNATIONAL RELATIONS, August 2010.
 - Cahnman, Werner J., (1943) Concepts of Geopolitics, *American Sociological Review*, Vol. 8, No. 1, 1943, pp. 55-59
 - Olayele (2015) The Geopolitics of Oil and Gas, *International Association for Energy Economics*
 - Olanipekun, I. O., & Alola, A. A. (2020) Crude oil production in the Persian Gulf amidst geopolitical risk, cost of damage and resources rents: Is there asymmetric inference? *Resources Policy*, 69, 101873. doi:10.1016/j.resourpol.2020.1018
 - Guo, Rongxing. (2012a) *Cross-border resource management* (2nd ed.) Kidlington: Oxford: Elsevier
 - Ashwarya, S. (2017) Post-2003 Iran–Iraq Cooperation in the Oil and Gas Sector: Initiatives, Challenges, and Future Scenarios. *Contemporary Review of the Middle East*, 4(1), 84–118. doi:10.1177/2347798916681349

- USEIA (2015, June 19) Country analysis brief: Iran. Retrieved September 16, 2015, from <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=IRN>
- USEIA (2016, April 28) Country analysis brief: Iraq. Retrieved June 23, 2016, from <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=IRQ>

Analysis of geopolitical consequences of shared oil resources between Iran and Iraq

Seyed Mohammad Taghi Raeissadat¹

1- Researcher, Department of Geopolitical Studies, African Studies Center, Tarbiat Modares University

Abstract

Most of the common oil and gas fields are located in the Persian Gulf, which is one of the shallowest seas in the world. The region of West Asia and the Persian Gulf is experiencing countless geopolitical tensions. Historically, these common oil fields are a source of conflict and tension that has led to wars. Iran and Iraq have 15 common oil fields. The present study, entitled Analysis of the geopolitical consequences of the shared oil resources between Iran and Iraq, seeks to answer the question of what role the shared oil resources of Iran and Iraq play in the relations between the two countries. Also, descriptive-analytical method and Dimetal technique have been used to investigate the title of the research. The findings of the research show that variables such as regional competition, unilateral development of common oil fields, close economic cooperation, regional differences, Iran's economic growth and the reduction of the effect of sanctions, different business partners, differences in attracting foreign investment, Iran's inability to invest, geopolitical convergence in the Strait of Hormuz, joint ventures, instability in economic diplomacy, etc. in the region indicate high interaction and strong systemic connection with other variables. Based on the analysis, it seems that it is necessary for Iran to develop relations with Iraq with a detailed analysis of the current situation and according to Kargosha's predictions about the future, while trying to maintain its share and wealth in common reservoirs and foreign investment in the oil industry in order to transform potential threats into new opportunities and provide maximum benefits by creating cooperation.

Kay word: geopolitics, oil common fields, iran, iraq